

บทที่ 7

สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

ในบทนี้ผู้วิจัยได้นำเสนอบทสรุปของผลการวิจัยเรื่อง กระบวนการพัฒนาไปสู่ชุมชนการเรียนรู้ โดยได้นำเสนอ ในประเด็น การทบทวนวิธีการวิจัย สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัย ดังนี้

1. การทบทวนวิธีการวิจัย

การศึกษาแนวทางการพัฒนาไปสู่ชุมชนการเรียนรู้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะของชุมชนการเรียนรู้ในบริบทของสังคมไทย ศึกษากระบวนการพัฒนาไปสู่ชุมชนการเรียนรู้ ตลอดจนปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาไปสู่ชุมชนการเรียนรู้ โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และมีกระบวนการวิจัยดังนี้

1.1 การเลือกพื้นที่ ผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่การวิจัย โดยพิจารณาจากการวิเคราะห์ สังเคราะห์ทฤษฎี เอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับชุมชนการเรียนรู้ (Learning Community) ประกอบไปด้วยคน สิ่งแวดล้อมชุมชน กระบวนการถ่ายทอดความรู้ ซึ่งเมื่อผู้วิจัยพิจารณาจากข้อมูลทุติยภูมิ และบริบทชุมชนแล้ว พบว่าชุมชนตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมาเป็นชุมชนดั้งเดิมที่มีการพัฒนามาอย่างต่อเนื่องยาวนาน และเป็นชุมชนที่มีการเรียนรู้ การใช้และการถ่ายทอดความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาอันเก่าแก่ในการทำเครื่องปั้นดินเผาที่มีเอกลักษณ์ เป็นของตนเอง ซึ่งทำจากดินที่ถือเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชน มาสร้างให้เกิดคุณค่า และทำรายได้มาสู่ชุมชน

1.2 สถานที่วิจัยและผู้ให้ข้อมูลสถานที่ดำเนินการวิจัยคือ ชุมชนตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา ที่ตั้งอยู่ห่างจากตัวจังหวัดนครราชสีมาไปทางทิศใต้ประมาณ 17 กิโลเมตร ตามทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 224 ชุมชนนี้เป็นชุมชนที่มีการประกอบอาชีพทำเครื่องปั้นดินเผาอย่างยาวนาน คนในชุมชนสามารถถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับการทำเครื่องปั้นดินเผาอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้เกิดประโยชน์ในการประกอบอาชีพของคนในชุมชน ทำให้คนในชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ ในขณะเดียวกันชุมชนก็สามารถรักษาและต่อยอดความรู้เกี่ยวกับการทำเครื่องปั้นดินเผาไว้ได้ด้วยการใช้ความรู้ดังกล่าวในการประกอบอาชีพ

ชุมชนนี้มีเนื้อที่ประมาณ 60,971 ไร่และมีการแบ่งเขตการปกครองออกเป็น 2 ส่วน คือส่วนในเขตปกครองของเทศบาลตำบลด่านเกวียนและเขตปกครองขององค์การบริหารส่วนตำบลด่านเกวียน ซึ่งการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลโดยใช้วิธีการเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน และสัมภาษณ์แบบเจาะลึกผู้ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งผู้ให้ข้อมูลมี 2 ระดับ คือ

1.1.1 กลุ่มผู้ให้ข้อมูลในระดับปัจเจกชน ที่เป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญหรือผู้รู้ ที่ประกอบไปด้วย ผู้เฒ่า-ผู้แก่ ผู้อาวุโสประจำชุมชนที่อยู่มาอย่างยาวนาน จนเห็นความเปลี่ยนแปลงในชุมชนตำบลด่านเกวียนมาโดยตลอด รวมทั้งผู้นำทางศาสนา ผู้นำทางการปกครอง อาทิ นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลด่านเกวียน นายกองค้การบริหารส่วนตำบลด่านเกวียน กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน พัฒนาการ ครู - อาจารย์ ผู้นำองค์กรชุมชน ชาวบ้านทั่วไปและชาวบ้านที่ทำเครื่องปั้นดินเผา ซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับบริบทที่สำคัญ รวมทั้งข้อมูลในด้านการเปลี่ยนแปลงของชุมชนตำบลด่านเกวียนที่มีการเคลื่อนไหวมาโดยตลอด

1.1.2 ผู้ให้ข้อมูลในระดับครัวเรือนที่ประกอบไปด้วยครูภูมิปัญญาผู้รู้ในการทำเครื่องปั้นดินเผา ครัวเรือนผู้ประกอบการอาชีพด้านเครื่องปั้นดินเผา ครัวเรือนที่ทำการกิจการเครื่องปั้นดินเผาเป็นธุรกิจ ครัวเรือนที่ทำเครื่องปั้นดินเผาและเข้าทำกิจกรรมกับทางการ ครัวเรือนที่ทำการกิจการเครื่องปั้นดินเผาด้วยการสืบทอดความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาในด้านการปั้นในรูปแบบต่างๆ รวมทั้งครัวเรือนที่ประกอบอาชีพเป็นผู้ผลิตเครื่องปั้นดินเผา OTOP ต้นแบบ ซึ่งจะแยกเป็นผู้ประกอบการอุตสาหกรรมเครื่องปั้นดินเผาที่มีเตาเผา ผู้ประกอบการอุตสาหกรรมเครื่องปั้นดินเผาที่ปั้นอย่างเดียว ผู้ประกอบการอุตสาหกรรมเครื่องปั้นดินเผาที่ทำสื่ออย่างเดียว และผู้ประกอบการอาชีพรับจ้างอุตสาหกรรมเครื่องปั้นดินเผา รวมทั้งครัวเรือนชาวบ้านทั่วไปที่ไม่ได้ทำอาชีพเครื่องปั้นดินเผา แต่อยู่ในชุมชนมานาน โดยคนเหล่านี้เป็นผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับองค์ประกอบที่สำคัญของชุมชนการเรียนรู้ ที่ประกอบไปด้วย คน สิ่งแวดล้อมของชุมชนที่เป็นความรู้และแหล่งเรียนรู้ ตลอดจนกระบวนการถ่ายทอดความรู้ที่เป็นภูมิปัญญา

1.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล การเก็บรวบรวมข้อมูลมีการดำเนินการดังต่อไปนี้

1.3.1 ข้อมูลทุติยภูมิ (Second Data) เป็นข้อมูลจากเอกสารวิชาการต่างๆ เช่น หนังสือ บทความ ตัวอย่างงานวิจัย วิทยานิพนธ์ แผ่นพับ รวมถึงข้อมูลจากศูนย์ช่วยเหลือทางวิชาการพัฒนาชุมชน เขตที่ 11 นครราชสีมา สำนักงานเขตอำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา องค์การบริหารส่วนตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา สำนักศิลปวัฒนธรรมมหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา ข้อมูลที่ทางจังหวัดนครราชสีมาทำออกเผยแพร่ และเอกสารที่เกี่ยวข้อง โดยผู้วิจัยค้นคว้าจากสถาบันการศึกษาต่างๆ

1.3.2 ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) เป็นการเก็บข้อมูลจากพื้นที่จริงเกี่ยวกับบริบทชุมชน ลักษณะชุมชนการเรียนรู้ในบริบทสังคมไทยและกระบวนการพัฒนาไปสู่ชุมชนการเรียนรู้ รวมทั้งปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาไปสู่ชุมชนการเรียนรู้ โดยผู้วิจัยมีวิธีการดังนี้

1) การสัมภาษณ์ ผู้วิจัยใช้เทคนิคการสัมภาษณ์กลุ่ม (Group Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญหรือผู้รู้ และจะใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลระดับครัวเรือน อาทิ ครูภูมิปัญญา ผู้รู้ ครัวเรือนผู้ประกอบการอาชีพด้านเครื่องปั้นดินเผา ครัวเรือนที่ทำการกิจการเครื่องปั้นดินเผาเป็นธุรกิจ ครัวเรือนที่ทำเครื่องปั้นดินเผาและเข้าทำกิจกรรมกับทางการ ครัวเรือนที่ทำการกิจการเครื่องปั้นดินเผาด้วยการสืบทอดความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาในการ

ปั้นในรูปแบบต่าง ๆ รวมทั้งครัวเรือนที่ประกอบอาชีพเป็นผู้ผลิตเครื่องปั้นดินเผา ผู้ประกอบการอุตสาหกรรมเครื่องปั้นดินเผาที่มีเตาเผา ผู้ประกอบการอุตสาหกรรมเครื่องปั้นดินเผาที่ทำสื่ออย่างเดียว และผู้ประกอบการอาชีพรับจ้างอุตสาหกรรมเครื่องปั้นดินเผา รวมทั้งครัวเรือนที่ชาวบ้านทั่วไปที่ไม่ได้ทำอาชีพเครื่องปั้นดินเผาแต่อยู่ในชุมชนมานาน จึงมีความรู้ในการทำเครื่องปั้นดินเผาและเป็นกลุ่มบุคคลที่รู้ถึงการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ในการทำเครื่องปั้นดินเผาโดยตลอด

2) การสังเกต ผู้วิจัยจะใช้การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-participant Observation) เพื่อศึกษาบริบทของชุมชน สภาพความเป็นอยู่ของคนในชุมชน พื้นที่ ขนาดของพื้นที่ ลักษณะบ้านเรือน ลักษณะร้านค้าเครื่องปั้นดินเผา หน่วยงานภาครัฐต่าง ๆ โรงเรียน วัด สถานที่ทำเครื่องปั้นดินเผา และใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) เพื่อเข้าใจวิถีชีวิตของคนในชุมชน ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน เทศกาลสำคัญของชุมชน กิจกรรมออกงาน การทำเครื่องปั้นดินเผาตามกระบวนการทุกขั้นตอน คนในชุมชน ภูมิปัญญา ทรัพยากรธรรมชาติที่นำมาใช้ การถ่ายทอดความรู้ สถานที่ทำเครื่องปั้นดินเผา นอกจากนี้ผู้วิจัยยังได้สังเกตกระบวนการเรียนรู้ การถ่ายทอดความรู้ในการทำเครื่องปั้นดินเผาระหว่างครูภูมิปัญญากับช่างปั้น เทคนิคและเคล็ดลับในการทำของครูภูมิปัญญา ยิ่งไปกว่านั้นผู้วิจัยยังได้สังเกตการณ์มีส่วนร่วมในการทำงาน ความสมานฉันท์ ลักษณะของผู้นำ วัฒนธรรม พฤติกรรม การสื่อสารของคนในชุมชน โครงสร้างชุมชนที่เป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาไปสู่ชุมชนการเรียนรู้

1.4 การประมวลผลและการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยใช้การรวบรวมข้อมูลจากการสังเกตและการสัมภาษณ์ จึงทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยเริ่มด้วยการจัดระบบของข้อมูล ด้วยการจำแนกและจัดข้อมูลเป็นหมวดหมู่ตามประเด็นที่ศึกษา วิเคราะห์ เปรียบเทียบข้อมูลแต่ละประเด็นเพื่อหาข้อสรุป หลังจากนั้นจึงวิเคราะห์โดยภาพรวมตามแนวคิด ทฤษฎีที่ใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชนไปสู่ชุมชนการเรียนรู้และสรุปตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

2. สรุปผลการวิจัย

2.1 ข้อมูลพื้นฐานของชุมชนตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา

ชุมชนตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของตัวจังหวัดนครราชสีมา ห่างจากอำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมาประมาณ 17 กิโลเมตร ตามทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 224 ทิศเหนือ ติดตำบลหนองบัวศาลา อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา ทิศใต้ ติดตำบลท่าอ่าง และตำบลละลมใหม่พัฒนา อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา ทิศตะวันออก ติดตำบลท่าจะหลุงและตำบลละลมใหม่พัฒนา อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา ทิศตะวันตก ติดตำบลท่าอ่าง อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา และตำบลหนองบัวศาลา อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา และตำบลหนองบัวศาลา อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา ชุมชนนี้มีเนื้อที่ประมาณ 60,971 ไร่ แบ่งเป็นพื้นที่ทางการเกษตรประมาณ 48,189 ไร่ และเป็นที่อยู่อาศัย 1,782 ไร่ แบ่งเป็นพื้นที่ทางด้านทิศตะวันตกเป็นที่ดินส่วนใหญ่ ส่วนพื้นที่ทางด้านทิศ

ตะวันออกมีแม่น้ำไหลผ่าน จึงเป็นพื้นที่ลุ่ม มีแม่น้ำมูลไหลผ่าน คนในชุมชนประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทำไร่นาอยู่บริเวณริมฝั่งแม่น้ำ แม่น้ำมูลที่ไหลผ่านพื้นที่ บางช่วงที่คดเคี้ยวจะทำให้เกิดลำน้ำแยกออกจากลำน้ำเดิม หากลำน้ำที่แยกออกมادتื้น จะเรียกว่า ตะกุด เมื่อเวลาเกิดน้ำหลาก จะเกิดตะกอนดินเหนียวสะสมกับแร่ธาตุ เป็นดินเหนียวที่มีคุณลักษณะพิเศษเมื่อนำไปเผาแล้ว ผิวเครื่องปั้นจะมีลักษณะมันวาว เนื้อแกร่งและอุ้มน้ำได้ดี จากสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติคือดินดานเหนียวซึ่งถือเป็นทรัพยากรสำคัญของชุมชนดังกล่าว ทำให้คนในชุมชนสามารถนำเอาความรู้เรื่องเครื่องปั้นดินเผามาใช้ในการประกอบอาชีพได้

จากการศึกษาการพัฒนาไปสู่ชุมชนการเรียนรู้ของชุมชนด้านเหนียว สามารถสรุปพัฒนาการของชุมชนตามการเปลี่ยนแปลงในชุมชนได้ เป็น 3 ระยะคือ

พัฒนาการระยะที่ 1 (ก่อนพ.ศ.2470) แต่เดิมคนในชุมชนประกอบอาชีพเกษตรกรรม เช่น ทำนา ทำไร่ เลี้ยงสัตว์ ต่อมาได้มี ชาวข่า ซึ่งเป็นคนนอกชุมชนได้เข้ามาในชุมชนเพื่อสร้างโบสถ์ และได้นำความรู้เรื่องการทำเครื่องปั้นดินเผา มาทำภาชนะใช้สอยในชีวิตประจำวัน เมื่อคนในชุมชนเห็นชาวข่าทำเครื่องปั้นดินเผาได้เองโดยไม่ต้องซื้อหาแลกเปลี่ยน จึงเกิดความสนใจและเรียนรู้การทำเครื่องปั้นดินเผาจากชาวข่า เพื่อใช้ในการดำรงชีวิตประจำวัน ต่อมาได้มีการถ่ายทอดความรู้กันภายในครัวเรือน จากพ่อแม่พี่น้องหรือคนในครอบครัว โดยเรียนรู้ผ่านการทำงานภายในสถานที่ที่ใช้ทำเครื่องปั้นดินเผาซึ่งเรียกว่า “โรงเรือน” เป็นสถานที่ทำเครื่องปั้นดินเผา หลังคาทรงหน้าจั่ว ชายคาจรดพื้น มุงหลังคาด้วยตับหญ้าคา ใช้ไม้ไผ่สานทำแผงกรุกด้วยต้นหญ้า ฟางหรือใบพลวง โดยจะมีความกว้างประมาณ 10 เมตร ยาวประมาณ 10-20 เมตร อุปกรณ์ที่ใช้ทำเครื่องปั้นดินเผาที่สำคัญคือ พะมอน หรือแป้นหมุนไม้ที่ใช้สำหรับขึ้นรูปในการปั้นเครื่องปั้น ส่วนเตาเผาจะทำจากจอมปลวกรูปทรงระฆังคว่ำ โดยวัตถุดิบที่นำมาทำเครื่องปั้นดินเผา ก็คือดิน และไม้ฟืนซึ่งมีอยู่มากมายตามธรรมชาติ ดังนั้นในยามที่ว่างจากการทำนาทำไร่ คนในชุมชนจึงทำเครื่องปั้นดินเผาเพื่อใช้ในการชีวิตประจำวัน โดยถ่ายทอดและเรียนรู้จากการปฏิบัติงานจริงในโรงโหล ระหว่างคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ทำให้การทำเครื่องปั้นดินเผามีการถ่ายทอดมาอย่างไม่ขาดตอน

พัฒนาการระยะที่ 2 (พ.ศ.2470-2530) ในช่วงนี้เป็นการพัฒนาจากชุมชนดั้งเดิมสู่ชุมชนการเรียนรู้ โดยผ่านกระบวนการถ่ายทอดความรู้ของชุมชน การเปลี่ยนแปลงเริ่มขึ้นเมื่อมีพ่อค้าคนจีนเข้ามาตั้งร้านค้าในชุมชน โดยทำหน้าที่รับซื้อและแลกเปลี่ยนเครื่องปั้นดินเผาของชาวบ้านกับสินค้าอื่น ๆ ทำให้เกิดการผลิตเครื่องปั้นดินเผาจากการผลิตเพื่อยังชีพ เข้ามาสู่ระบบตลาดเพื่อการซื้อขายและแลกเปลี่ยนกับสินค้าอื่น ๆ โดยอาศัยความรู้ที่สืบทอดกันมาในครอบครัว ต่อมาเมื่ออาจารย์และนักศึกษาวิทยาลัยเทคนิคนครราชสีมาได้เข้ามาในชุมชน ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในด้านการออกแบบและการผลิตเครื่องปั้นดินเผา โดยชาวบ้านมีความรู้เรื่องการปั้น การเผา ส่วนอาจารย์และนักศึกษามีความรู้ด้านการออกแบบ ทำให้ได้ผลิตภัณฑ์ใหม่ที่สวยงามและมีมูลค่าสูงขึ้นกว่าเครื่องปั้นรูปแบบเดิม จุดเปลี่ยนของการทำเครื่องปั้นดินเผาด้าน

เกวียน ในช่วงนี้คือการดึงความรู้จากภายนอกเข้ามาใช้ จึงเกิดการผสมผสานทั้งความรู้เดิมและความรู้ใหม่และมีการถ่ายทอดกันภายในชุมชนโดยไม่มีการหวงแหน อย่างไรก็ตามการเรียนรู้และถ่ายทอดความรู้ในชุมชนก็ยังมีลักษณะแบบดั้งเดิมคือ การเรียนรู้จากการฝึกฝนปฏิบัติจริง มีการถ่ายทอดจากคนในครอบครัวผ่านการทำงานในโรงโม่เป็นประจำทุกวัน ต่อมาเมื่อมีการตัดถนนทำให้การคมนาคมสะดวกสบาย ก่อปรกับชื่อเสียงของวัดศาลาลอยซึ่งตกแต่งด้วยเครื่องปั้นดินเผาจากด่านเกวียน ทำให้นักท่องเที่ยวนิยมมาเที่ยวชมและซื้อสินค้าจากด่านเกวียนไปเป็นที่ระลึก ทำให้เกิดความต้องการเครื่องปั้นดินเผาจากด่านเกวียนมากขึ้น ชาวบ้านบางครอบครัวจึงเปลี่ยนจากการทำเครื่องปั้นดินเผาเป็นอาชีพเสริมมาเป็นอาชีพหลัก มีการคิดค้นเทคนิควิธีใหม่ๆ ในการปั้นการเผา เพื่อลดความเสียหาย และให้ได้รูปแบบสวยงาม มีเป็นสินค้าที่ระลึกตกแต่งบ้านมากกว่าจะเป็นภาชนะสำหรับใช้สอยในครัวเรือนแบบเดิม

พัฒนาการระยะที่ 3 (พ.ศ.2530 ถึงปัจจุบัน) เป็นช่วงเวลาที่เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนได้เข้าสู่ระบบการผลิตแบบอุตสาหกรรมตามกระแสทุนนิยมอย่างเห็นได้ชัด เช่น การผลิตเพื่อเน้นการขายในตลาดทั้งภายในและนอกประเทศ การผลิตที่ตอบสนองต่อความต้องการตามสมัยนิยม การผลิตตามใบสั่ง (By order) การผลิตเพื่อการส่งออก การจัดกิจกรรมส่งเสริมการขาย เป็นต้น ซึ่งเกิดจากการที่ส่วนหนึ่งรัฐให้ความสนใจสนับสนุนส่งเสริมให้เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนเป็นสินค้า OTOP ต้นแบบ ก่อปรกับคนในชุมชนมีการเรียนรู้และปรับตัวให้ทันต่อความเปลี่ยนแปลง ด้วยการผลิตสินค้ารูปแบบใหม่ๆ ที่สอดคล้องกับความต้องการของลูกค้า มีการแสวงหาความรู้จากภายนอกโดยการส่งบุตรหลานไปเรียนทั้งในและต่างประเทศ เพื่อนำความรู้เกี่ยวกับการออกแบบ การปั้น การบริหารธุรกิจ มาใช้ในธุรกิจเครื่องปั้นดินเผาของครอบครัว ขณะเดียวกันโรงเรียนของชุมชนก็มีส่วนร่วมในการถ่ายทอดความรู้ของชุมชนด้วยการเชิญครูภูมิปัญญาของชุมชนมาถ่ายทอดประสบการณ์เกี่ยวกับการทำเครื่องปั้นดินเผาให้กับนักเรียน ทำให้นักเรียนซึ่งเป็นคนรุ่นหลังตระหนักถึงความสำคัญของเครื่องปั้นดินเผาและความภาคภูมิใจกับเอกลักษณ์ของท้องถิ่น อย่างไรก็ตามการผลิตแบบอุตสาหกรรมทำให้ทรัพยากรธรรมชาติคือดิน และไม้ จากที่หาได้ทั่วไปร่อยหลอลง จึงเกิดอาชีพขายดินและไม้ฟืนสำหรับทำเครื่องปั้นดินเผา ในด้านอาชีพก็เกิดอาชีพที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจเครื่องปั้นดินเผาในระบบการผลิต เช่น ช่างปั้น คนตกแต่งงานปั้น สลักกลวดลาย ฉลุลาย คนขนเครื่องปั้นเข้าเตา ช่างเผาเครื่องปั้น คนนำเครื่องปั้นออกจากเตา คนทำสี คนซ่อมเครื่องปั้น คนขาย เจ้าของร้าน เจ้าของโรงงาน เป็นต้น ในปัจจุบันธุรกิจเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนจึงเป็นแหล่งรายได้หลักของคนในชุมชนและเป็นเอกลักษณ์สำคัญ ที่คนทั่วไปจะนึกถึงชุมชนด่านเกวียน ว่าเป็นชุมชนที่มีการทำเครื่องปั้นดินเผาคุณภาพดี มีรูปลักษณ์สวยงามและราคาไม่แพง

2.2 กระบวนการพัฒนาไปสู่ชุมชนการเรียนรู้

จากการวิเคราะห์กระบวนการพัฒนาไปสู่ชุมชนการเรียนรู้ของชุมชนตำบลด่านเกวียน โดยใช้กรอบแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการความรู้ (Knowledge Management) ของ Sveiby (1997) ที่อธิบายการจัดการความรู้ เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ได้ ซึ่งในกระบวนการดำเนินการตามกรอบของแนวคิดของ Sveiby (1997) ได้อธิบายหลักการจัดการความรู้ว่าความรู้ที่สามารถนำมาจัดการเพื่อก่อให้เกิดกับองค์กรมี 3 ประเภทคือ ความรู้ความชำนาญของคนในองค์กร ความรู้ในเชิงกระบวนการหรือความเชี่ยวชาญขององค์กรและความรู้ภายนอกองค์กร ดังนั้นในหลักการของการจัดการความรู้ เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ ต้องผ่านการเรียนรู้ การถ่ายโอนความรู้แต่ละหน่วย (คน ตัวองค์กร และภายนอกองค์กร) ใน 10 ขั้นตอน (รายละเอียดในบทที่ 2) แต่ในกิจกรรมทั้งหมดนั้นอาจสรุปได้เป็น 3 กลุ่มหลัก คือ 1) ปฏิสัมพันธ์หรือการเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อก่อให้เกิดความรู้ใหม่ขึ้นหรือที่เรียกว่าการสร้างความรู้ระหว่างคนในองค์กรกับภายนอกองค์กร 2) กระบวนการเรียนรู้หรือใช้ความรู้ส่วนบุคคลเข้าไปพัฒนางานในองค์กร โดยผ่านกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างคนในองค์กรและการทำงาน และ 3) การนำความรู้ที่ได้จากคนในองค์กร ความรู้จากภายนอกองค์กรเข้าไปผสมผสาน หรือนำไปใช้ในการทำงานภายใน แล้วก่อให้เกิดคุณภาพของงานหรือผลิตภัณฑ์ที่สร้างมูลค่าให้เกิดแก่องค์กร จากการศึกษาโดยใช้แนวคิดของการจัดการความรู้มาเป็นกรอบในการอธิบายกระบวนการพัฒนาไปสู่ชุมชนการเรียนรู้ของชุมชนด่านเกวียนได้ดังนี้

2.2.1 การพัฒนาชุมชนดั้งเดิมนั้นเกิดจากการที่คน 2 กลุ่ม คือ คนกลุ่มดั้งเดิมในชุมชน ที่เน้นทำอาชีพเกษตรกรรม อาทิ ปลูกพืช ทำนาและเลี้ยงสัตว์ และชาวเขาที่เป็นคนที่ได้เข้ามาพักอาศัยในชุมชน และได้มีการนำดินด่านเกวียนที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนมาทำเครื่องปั้นดินเผา เพื่อไว้ใช้สอยในชีวิตประจำวัน เมื่อคนในชุมชนเห็นว่าเครื่องปั้นดินเผาที่ชาวเขาทำออกมามีประโยชน์ต่อการดำรงชีวิต เกิดความสนใจร่วมกัน และได้เรียนรู้การทำเครื่องปั้นดินเผาจากชาวเขาเหล่านี้ โดยที่ชุมชนนี้มีข้อได้เปรียบตรงที่มีดินที่ถือเป็นทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นและสามารถนำมาใช้เป็นวัตถุดิบในการทำเครื่องปั้นดินเผาได้เป็นอย่างดี เพราะเป็นดินที่มีแร่ธาตุที่ดีเมื่อนำมาใช้ทำเครื่องปั้นดินเผาแล้ว จะให้เครื่องปั้นดินเผาที่มีลักษณะทนทาน สวยงาม โดยคนในชุมชนได้ถ่ายทอดความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาให้คนรุ่นหลังอย่างต่อเนื่องการที่ชาวบ้านดั้งเดิมไปเรียนรู้การทำเครื่องปั้นดินเผากับชาวเขา ก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ในชุมชน

โดยมีเป้าหมายในการสร้างอุปกรณ์ที่ใช้ในชีวิตประจำวัน ซึ่งได้แก่ โอ่ง อ่าง กระถาง ไห โดยในกระบวนการเรียนรู้เพื่อจะผลิตนี้ ก่อให้เกิดผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ และในขณะเดียวกันก็ก่อให้เกิดการเรียนรู้เพิ่มขึ้น ดังนั้นถ้าพิจารณาในแนวทางของการจัดการความรู้ (Knowledge Management) จะพบว่าในชุมชนตำบลด่านเกวียนในระยะแรก สิ่งที่เป็นตัวผลักดันให้ชุมชนขับเคลื่อนคือความรู้ของชุมชนที่ประกอบไปด้วยดิน ฝีมือการปั้นของคนกลุ่มหนึ่งที่

ได้แก่ชาวซา ซึ่งสิ่งเหล่านี้ถือเป็นความรู้ดั้งเดิมของชุมชน ซึ่งคนในชุมชนได้นำความรู้เหล่านี้มาใช้ให้เกิดประโยชน์ ถึงแม้ว่าจะเป็นเพียงประโยชน์ที่ใช้สอยในชีวิตประจำวัน ก็ถือว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ในชุมชน

เมื่อวิเคราะห์ถึงลักษณะชุมชนการเรียนรู้ของชุมชนตำบลด่านเกวียนในชุมชนดั้งเดิม จะพบว่าคนในชุมชนทั้งสองกลุ่มคือคนในชุมชนดั้งเดิมที่มีอาชีพทำไร่ ทำนา และชาวซาที่อพยพมาจากที่อื่น เพื่อเข้ามาสร้างโบสถ์แต่มีความสามารถในการปั้น แต่เมื่อคนมาอยู่ร่วมกันในชุมชน มีการถ่ายทอดความรู้จากกลุ่มหนึ่งไปยังอีกกลุ่ม ซึ่งการเรียนรู้ในขณะนี้เป็นการเรียนรู้ระหว่างครอบครัวและกลุ่มคนในชุมชน ผลที่ได้จากการเรียนรู้จะปรากฏในลักษณะของผลิตภัณฑ์ที่เป็นเครื่องใช้ในครอบครัว อาทิ โอ่ง อ่าง ไห กระถาง ที่ใช้ในชีวิตประจำวัน ต่อมาเมื่อเครื่องใช้เหล่านี้เป็นที่นิยมและคนอื่นเห็นประโยชน์ จะมีคนจากภายนอกชุมชนเช่น คนจีน มารับซื้อ จึงทำให้คนในชุมชนมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้มากขึ้น เพื่อให้เกิดสิ่งใหม่ เพราะนอกจากจะใช้สอยแล้ว ยังขายได้ ในขณะเดียวกันผลจากการเรียนรู้จะเกิดความรู้ใหม่ ซึ่งจะเห็นได้จากการปรับปรุงคุณภาพผลิตภัณฑ์ให้ดีขึ้นทั้งรูปแบบและลวดลาย

2.2.2 การพัฒนาโดยการดึงเอาความรู้จากภายนอกเข้ามาในชุมชน จุดเปลี่ยนของชุมชนเกิดขึ้นเนื่องจากคนภายนอกให้ความสนใจในผลิตภัณฑ์ (Product) ที่ผลิตได้ของชุมชนตำบลด่านเกวียนที่มีความสวยงาม แปลกใหม่และมีประโยชน์ใช้สอย ทำให้คนจากภายนอกชุมชนอยากเข้ามาซื้อหรือมีความต้องการ เมื่อคนภายนอกมีความต้องการจึงมักจะบอกความต้องการด้านผลิตภัณฑ์หรือลวดลายและเสนอแนะให้ชุมชนผลิตสินค้าให้อย่างความต้องการ ในลักษณะจึงเป็นเสมือนการนำความรู้ใหม่ๆ เข้ามาผสมผสานการทำเครื่องปั้นดินเผา นอกจากนี้ในมุมมองของคนท้องถิ่นเอง รวมทั้งนักวิชาการในท้องถิ่นเห็นว่าเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนเป็นมรดกทางปัญญาหรือครุภูมิปัญญาของชุมชนที่มีเอกลักษณ์ ที่ชุมชนสามารถใช้ให้เกิดประโยชน์และรายได้ ในขณะเดียวกันก็ต้องรักษาไว้ให้คงอยู่เป็นมรดกของชุมชนตลอดไป การคงอยู่ของภูมิปัญญานั้น ด้วยเหตุผลดังกล่าวต่อไปนี้ จึงทำให้นักวิชาการ นักออกแบบศิลปะ ซึ่งเป็นอาจารย์จากสถาบันการศึกษาในพื้นที่ได้เข้ามาให้ความช่วยเหลือ โดยทำการนำความรู้ทางวิชาการไปใช้ในการปรับปรุงคุณภาพของผลิตภัณฑ์ ในลักษณะของการปรับปรุงแบบ (Model) โดยช่วยออกแบบเครื่องปั้นดินเผาให้มีรูปแบบใหม่ๆ ซึ่งถือเป็นจุดเริ่มต้นที่คนในชุมชนได้มีการเปิดรับความรู้ใหม่ๆ จากผู้รู้เหล่านี้ที่เป็นคนนอกชุมชนทำให้เครื่องปั้นดินเผายายได้และมีราคาเพิ่มขึ้น นอกจากนี้ยังทำให้คนในชุมชนเห็นประโยชน์จากความรู้ในการทำเครื่องปั้นดินเผา และนำความรู้ใหม่ๆ เข้ามาต่อยอดความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาดั้งเดิม พร้อมกันนั้นได้เน้นทำเครื่องปั้นดินเผาเพื่อสร้างรายได้ ด้วยการคิดพัฒนารูปแบบใหม่ๆ ออกมารู้จักการนำผลิตภัณฑ์ออกมาวางขาย โดยเน้นขายทั้งในชุมชนและนอกชุมชน ซึ่งการผสมผสานความรู้เหล่านี้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในชุมชนคือ

1) คนในชุมชนนอกจากจะมีชาวซาและคนพื้นเมือง ยังมีบุคคลภายนอก ได้แก่ นักวิชาการที่มีความรู้ ความสามารถที่จะนำความรู้เข้ามาผสมผสานเพื่อให้เกิดความรู้ใหม่ สร้างผลิตภัณฑ์ใหม่ นอกจากนี้จากการเรียนรู้และพัฒนาการที่ผ่านมายังก่อให้เกิดครุภูมิปัญญาที่มีความรู้ดั้งเดิมและทำเครื่องปั้นดินเผามานาน และได้รับการพัฒนาจนเป็นความเชี่ยวชาญของตนเอง และความรู้ที่เป็นภูมิปัญญายังได้นำความต้องการใหม่ๆ ที่ได้จากวิชาการจากภายนอก ชุมชนและประสบการณ์ของตนเอง นำไปสร้างเป็นความรู้ใหม่ เครื่องมือใหม่ในการทำเครื่องปั้นดินเผาให้มีคุณภาพมากขึ้น เช่น การปรับเปลี่ยนเตาเผาที่ทำจากจอมปลวกตามธรรมชาติ มาเป็นเตาแบบก่อ การพัฒนาแป้นหมุนไม้ที่ใช้สำหรับปั้น “พะมอน” มาเป็นแป้นหมุนมอเตอร์ไฟฟ้า ซึ่งสิ่งใหม่ๆ ที่เกิดขึ้นก่อให้เกิดผลิตภัณฑ์ที่สวยงาม มีคุณภาพมากขึ้น หรือ ครุภูมิปัญญาบางคนได้เรียนรู้โดยใช้ประสบการณ์ เช่น กรณีตาสุขคนในชุมชนที่คิดการทำ “ปั้นเก่า” ได้จากการที่ทาตะเกียงลัมบริเวนท์ที่ทำเครื่องปั้นดินเผา น้ำมันตะเกียงไหลลงพื้น จึงรีบหยิบเครื่องปั้นดินเผาขึ้นด้วยความตกใจเอามือเปื้อนน้ำมันไปปิดฝุ่นซี้เก่าบนผิวเครื่องปั้น ทำให้เกิดความชัดเจนในลวดลายบนเครื่องปั้นดินเผาและมีสีคลาสสิกดูสวยไปอีกแบบ ดังนั้นอาจสรุปได้ว่าคนในชุมชนด้านเกวียนประกอบไปด้วยคนพื้นถิ่นคนดั้งเดิมของพื้นที่ ครุภูมิปัญญา นักวิชาการ และบุคคลทั่วไป

เมื่อชุมชนมีการเรียนรู้มากขึ้น ตอบสนองต่อความต้องการจากภายนอกจนสามารถผลิตผลิตภัณฑ์หรือสินค้ามีคุณภาพมากขึ้น จึงมีการพัฒนาความรู้ในลักษณะการต่อยอดภูมิปัญญาไปสู่ผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ เพิ่มมากขึ้น ผลิตภัณฑ์ที่ได้ยังเน้นทำในรูปแบบของเก่า มีลวดลายที่เลียนแบบธรรมชาติ ผลิตภัณฑ์มีสีสันสดใส เน้นทำเพื่อใช้ในครอบครัว รวมทั้งเน้นขายทั้งในชุมชนและนอกชุมชน ซึ่งผลิตภัณฑ์คือความรู้ใหม่ของชุมชน

2) ความรู้ของชุมชน จากความรู้ดั้งเดิมที่เป็นเรื่องของดิน การปั้นเครื่องปั้นดินเผา แต่เมื่อมีการถ่ายทอดความรู้จากภายนอกชุมชนเข้ามาผสมผสานกับความรู้เดิมเพื่อนำไปใช้ผลิตภัณฑ์ใหม่ก่อให้เกิดความรู้ใหม่ๆ ของชุมชน ซึ่งเป็นการผสมผสานความรู้จากภายนอกกับความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาที่สร้างผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพ จะเห็นได้จากการทำรูปแบบการทำลวดลายของผลิตภัณฑ์ที่มีความซับซ้อน มีลวดลายใหม่ๆ ที่สวยงาม แปลกตาไปจากเดิม นอกจากนี้เครื่องมือในการทำเครื่องปั้นดินเผายังพัฒนาจากที่เคยใช้วัสดุจากธรรมชาติที่หาได้จากภายในชุมชนเปลี่ยนมาทำขึ้นเอง เช่น เตาเผาเดิมใช้เตาเผาที่ทำจากจอมปลวกที่หาได้จากธรรมชาติ มาเป็นเตาเผาแบบก่อขึ้นเอง มีการเริ่มรู้ขายสินค้าและระบบตลาด มีการคิดทำสีลงบนพื้นผิวเครื่องปั้นดินเผา

3) การเรียนรู้ของคนในชุมชน การที่มีการดึงความรู้จากภายนอกเข้าไปผสมผสานกับภูมิปัญญา ทำให้การเรียนรู้ของชุมชนไม่ใช่การเรียนรู้จากคนไปยังคนในครอบครัว แต่เพียงอย่างเดียว แต่เป็นการเรียนรู้กับคนภายนอก ดังจะเห็นได้จากการที่คนในชุมชนเห็นว่าการทำเครื่องปั้นดินเผา แล้วสามารถนำมาขายให้ร้านชาในชุมชนที่เป็นชาวจีนเข้ามาเปิดและมี

การรับซื้อเครื่องปั้นจากคนในชุมชนไปวางขาย และยังสามารถนำเครื่องปั้นดินเผาที่ทำออกมาไป
 จ่ายแทนเงินสดจากการซื้อสินค้าภายในร้านชำดังกล่าว ดังนั้นคนในชุมชนจึงสนใจเรียนรู้จากคน
 ในชุมชนด้วยกันเอง ถึงแม้ว่าจะเคยทำเครื่องปั้นดินเผามาก่อนหรือยังไม่เคยทำมาก่อนก็ตาม
 ส่วนคนในครอบครัวก็จะเห็นพ่อแม่ ญาติพี่น้อง ทำเครื่องปั้นดินเผาอยู่ตลอดเวลา จึงก่อให้เกิด
 การเรียนรู้ในวงกว้าง การเรียนรู้โดยการผสมผสานความรู้ ภูมิปัญญากับความรู้จากภายนอกไม่ว่า
 จะเป็นความรู้ที่เป็นวิทยาการสมัยใหม่ทางการผลิต การออกแบบและความเชี่ยวชาญของช่าง
 เอง ทำให้เกิดผลิตภัณฑ์ในรูปแบบใหม่ๆ ที่มีคุณภาพและตรงตามความต้องการของผู้ซื้อมากขึ้น
 เช่น เครื่องปั้นดินเผาให้มีขนาดเล็กลงและทำในหลากหลายรูปแบบ โดยไม่เน้นทำเฉพาะอุปกรณ์
 ที่ใช้ในชีวิตประจำวันหรือใช้สอยในครัวเรือน แต่จะทำเป็นกระเบื้องติดผนัง แจกัน โคมไฟ ที่
 ใส่ต้นไม้แขวนพร้อมกันนั้นคนในชุมชนได้มีการถ่ายทอดความรู้ใหม่ๆ ให้คนในครอบครัวต่อไป
 ตลอดจนผู้ใกล้ชิดที่เข้ามาช่วยงานในลักษณะของลูกศิษย์ที่เข้ามาช่วยหมუნแป้นไม้ “พะมอน” จาก
 กระบวนการเรียนรู้ดังกล่าวจึงเกิดผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ ขึ้นในชุมชน

2.2.3 การต่อยอดความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาไปสู่การทำในเชิงพาณิชย์เพื่อสร้าง
 รายได้ ในการพัฒนาต่อยอดความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาไปสู่เชิงพาณิชย์ เป็นช่วงการพัฒนาที่รับรู้
 ร่วมกันว่าผลิตภัณฑ์ด้านเกวียนมีเอกลักษณ์และขายได้ จึงก่อให้เกิดการต่อยอดความรู้ที่เป็นภูมิ
 ปัญญา กล่าวคือมีการดึงความรู้จากภายนอกเข้ามา ในรูปการความต้องการทางการตลาดเพื่อ
 การพัฒนาคุณภาพของผลิตภัณฑ์ให้ได้มาตรฐานสากล ดังนั้นคนในชุมชนจึงเห็นความสำคัญของ
 การสร้างความรู้ใหม่จากความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาและความรู้ทางวิชาการ กล่าวคือไม่ว่าจะเป็นครู
 ภูมิปัญญา บุคคลภายนอกที่เข้ามาตั้งร้านในด้านเกวียน จะเห็นความสำคัญของผลิตภัณฑ์ให้เป็น
 ที่ต้องการของตลาด จึงยกระดับสินค้าด้วยการส่งลูกหลานไปเรียนการปั้น การออกแบบ
 การตลาด บริหารธุรกิจในสถาบันที่มีชื่อเสียงทั้งในประเทศและต่างประเทศ ซึ่งเป็นกระบวนการ
 ที่ดึงเอาความรู้จากภายนอกสู่ภายในชุมชน ในขณะเดียวกันก็ต่อยอดออกไปเป็นเชิงพาณิชย์
 นอกจากนี้ยังมีการพัฒนาโรงงานทำเครื่องปั้นดินเผาให้มีมาตรฐานขึ้น ด้วยการคิดปรับปรุง
 อุปกรณ์โดยมีการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีอย่างง่าย ๆ เข้ามาใช้ เช่น การปรับแป้นหมუნไม้ พะมอน
 มาเป็นแป้นหมუნมอเตอร์ไฟฟ้า เครื่องผสมดินและอัดดินเป็นแท่ง การพัฒนาเตาเผามาเป็น
 เตาเผาแบบก่อแทนเตาเผาที่ทำจากจอมปลวกที่หาได้จากธรรมชาติ และยังมีการนำเครื่องวัด
 อุณหภูมิไฟมาติดตรงเตาเผาเพื่อจะได้รู้ระยะของการเผาอย่างเที่ยงตรง

การเรียนรู้ของคนในชุมชนจึงไม่เน้นเฉพาะการถ่ายทอดความรู้จากคนไปสู่
 ครอบครัว แต่ก็มีการเรียนรู้กับคนภายนอก ซึ่งจะเห็นได้จากการจัดกิจกรรมพาไปศึกษาดูงาน
 นอกชุมชน การฝึกอบรม การจัดประชุมกันภายในชุมชน การจัดงานเครื่องปั้นดินเผาเป็น
 ประจำทุกปีของคนในชุมชน แล้วในกระบวนการเหล่านี้จะมีคนเข้ามาเกี่ยวข้อง อาทิ ครูภูมิปัญญา
 ในชุมชน ผู้นำชุมชน ชาวบ้านทั่วไป ผู้ประกอบการเครื่องปั้นดินเผา ซึ่งการเรียนรู้ของคนใน
 ระยะนี้ นอกจากจะเรียนรู้จากครู พ่อแม่ ชุมชน นักวิชาการ ยังเกิดการเรียนรู้ผ่านกระบวนการ

ทำงาน กล่าวคือเมื่อสินค้าขายได้มากขึ้น คนในชุมชนจะตั้งร้าน มีโรงงานผลิตและเตาเผาเป็นของตนเอง และการทำงานจะมีคนในชุมชนเข้ามารับจ้างจึงเกิดการถ่ายทอดความรู้ขึ้น คนทำงานก็จะฝึกฝีมือจากช่างในโรงงานและลูกหลานที่มาด้วยก็จะเห็นบรรยากาศ รวมทั้งมีการเปิดรับคนนอกเข้ามาทำงานโดยบางคนมีประสบการณ์มาจากที่อื่น เช่น ช่างปั้นจากอำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี บางคนไม่มีประสบการณ์ก็จะมาเรียนรู้จากคนในชุมชน ดังนั้นจากสภาพการณ์ที่เป็นอยู่ จึงเกิดการเรียนเป็นวงกว้างขึ้นในชุมชน โดยมีการเรียนรู้กับทุกคนในครอบครัว คนในชุมชนที่ทำเครื่องปั้นดินเผาด้วยกัน ตลอดจนคนนอกชุมชน รวมถึงการเปิดรับฟังคำแนะนำจากลูกค้า สื่อต่างๆ อาทิ สื่อนิยตสาร หนังสือ โทรทัศน์ วิทยุ อินเทอร์เน็ต และเสียงตามสายภายในชุมชน นอกจากนี้ผลิตภัณฑ์ที่เป็นผลผลิตจากด้านเกวียนผลิตออกมาในหลายประเภทหลายรูปแบบที่ตอบสนองความต้องการของตลาด โดยผลิตภัณฑ์มีการปรับปรุงคุณภาพรูปแบบและลักษณะต่างๆ ให้น่าสมัยอยู่ตลอดเวลา มีการประยุกต์ด้วยการนำวัสดุอื่นๆ เข้ามาใช้ตกแต่งทำเครื่องปั้นดินเผาให้เกิดแปลกใหม่ สวยงาม เช่น เชือก ปอ หวาย และมีการพัฒนารูปแบบให้สามารถใช้ประโยชน์ได้มากขึ้น เช่น ทำเป็นที่เก็บร่ม ไม้ตีกอล์ฟ รวมทั้งทำขายทั้งในประเทศและส่งออกต่างประเทศ

จากสภาพการณ์ดังกล่าวจะเห็นว่าเมื่อวิเคราะห์ลักษณะชุมชนการเรียนรู้และกระบวนการเรียนรู้ของคนในชุมชนตามกระบวนการจัดการเรียนรู้จะพบว่าคนในชุมชนด้านเกวียนปัจจุบันมีจำนวนมากขึ้น นอกจากจะประกอบไปด้วยคนดั้งเดิม ยังประกอบไปด้วยผู้นำครูภูมิปัญญา บุคคลภายนอกที่เข้ามาตั้งถิ่นฐาน เพื่อทำการค้าขายและธุรกิจชุมชน

ในส่วนของความรู้ ภูมิปัญญาของชุมชนพบว่า มีความรู้ใหม่ๆ เกิดขึ้นมาก ไม่ว่าจะเป็นการปรับปรุงคุณภาพ รูปแบบและลักษณะต่างๆ ของผลิตภัณฑ์ให้ทันสมัยอยู่ตลอดเวลา มีการนำวัสดุอื่นเข้ามาใช้ตกแต่งเครื่องปั้นดินเผาให้สวยงาม แปลกใหม่ มีการพัฒนารูปแบบให้ใช้ประโยชน์ได้มากขึ้น นอกจากจะเกิดความรู้ใหม่ขึ้นมาแล้วยังเกิดแหล่งเรียนรู้ใหม่เป็นจำนวนมาก อาทิ โรงโห โรงงานผลิตเครื่องปั้นดินเผาที่มีเตาเผาเป็นของตนเอง ร้านค้า ถึงแม้แหล่งเรียนรู้จะมีประเภทหรือลักษณะต่างกันออกไป แต่ยังคงลักษณะเด่นหรืออัตลักษณ์ของด้านเกวียน (Identity) ปรากฏให้เห็น

กระบวนการเรียนรู้ในด้านเกวียนเป็นการเรียนรู้ที่ผสมผสานหลายวิธี เริ่มจากครอบครัวถ่ายทอดให้คนให้คนในครอบครัวกันเอง การเรียนรู้ระหว่างคนในชุมชนกับคนในชุมชนด้วยกัน ตลอดจนการเรียนรู้ระหว่างคนในชุมชนกับคนนอกชุมชน โดยจะใช้การอบรมการจัดกิจกรรม การฝึกอบรม การรับฟังความต้องการของลูกค้า รวมทั้งการเรียนรู้จากโรงงาน นอกจากนี้การเรียนรู้ในช่วงการพัฒนา ยังมีการบูรณาการความรู้เข้าไปในหลักสูตรภูมิปัญญาของโรงเรียนทั้งระดับชั้นประถมศึกษาและระดับชั้นมัธยมศึกษา ทำให้ปัจจุบันถึงแม้ว่าชุมชนจะพัฒนาไปอย่างไรก็ตาม ความรู้ของด้านเกวียนจะเป็นพื้นฐานของสังคม เป็นวัฒนธรรมและเป็นมรดกของชุมชนด้านเกวียนที่สามารถนำไปก่อให้เกิดประโยชน์ในเชิงรายได้ อาชีพที่คนทุกคน

ต้องเรียนรู้อย่างมีเอกลักษณ์และต่อยอดความรู้ให้คงอยู่ตลอดไป โดยเฉพาะการปลูกฝังตั้งแต่โรงเรียนชั้นประถมศึกษา ชีวิตประจำวันที่อยู่ในบรรยากาศของการทำเครื่องปั้นดินเผาของคนด้านเกวียน

จากผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่ากระบวนการพัฒนาไปสู่ชุมชนการเรียนรู้ สามารถใช้ความรู้ของชุมชนเป็นตัวผลักดันและความรู้นั้นต้องสามารถนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ ซึ่งได้แก่ รายได้แก่ชุมชน ทั้งในระดับปัจเจกชน ครอบครัวและชุมชนในภาพรวม ดังนั้นอาจสรุปได้ว่าการจัดการความรู้ เป็นเครื่องมือที่สามารถใช้พัฒนาชุมชนการเรียนรู้ได้ ซึ่งผลวิจัยนี้มีความสอดคล้องกับแนวคิดของ ศาสตราจารย์ประเวศ วะสี (2548) ที่เสนอไว้ว่าแนวทางการพัฒนาชุมชนการเรียนรู้ด้วยการพัฒนาวัฒนธรรมความรู้ในชุมชนแทนวัฒนธรรมอำนาจ โดยศาสตราจารย์ประเวศ วะสี อธิบายว่าสังคมไทยเป็นวัฒนธรรมอำนาจมานาน ซึ่งส่งผลให้เกิดการเรียนรู้น้อย ในขณะที่โครงสร้างของสังคมหรือชุมชน ใหญ่และซับซ้อนมากขึ้น เมื่อเกิดการเรียนรู้น้อย จะทำให้ไม่สามารถรักษาคุณภาพได้ ดังนั้นการปรับเปลี่ยนสังคมเชิงอำนาจในแนวตั้งเป็นสังคมแนวราบ และองค์กรอำนาจต่าง ๆ ต้องปรับเปลี่ยนเป็นองค์กรการเรียนรู้ โดยการให้พลังสร้างสรรค์ความรู้ของคนในสังคม ชุมชนถือว่าเป็นการเริ่มทิศทางการพัฒนาที่ถูกต้อง ซึ่งแนวคิดนี้สามารถปรับมาใช้ในการพัฒนาชุมชนการเรียนรู้คือต้องปรับวัฒนธรรมอำนาจไปสู่วัฒนธรรมความรู้คือ การมีฉันทะ (ความพอใจและตระหนักรู้) ในความรู้ มีความสามารถในการสร้างความรู้ ใช้ความรู้ในตำรา ชีวิตและการทำงาน ได้ประโยชน์จากความรู้และมีความสุขจากกระบวนการความรู้ทั้งหมด ซึ่งแนวคิดเหล่านี้สามารถพบได้ในกระบวนการพัฒนาชุมชนการเรียนรู้ของชุมชนด้านเกวียน ซึ่งผลวิจัยนี้สามารถยืนยันแนวคิดของการใช้การจัดการความรู้เป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาชุมชนการเรียนรู้ได้

2.3 ลักษณะของชุมชนการเรียนรู้ในบริบทของสังคมไทย

จากการวิเคราะห์ลักษณะของชุมชนการเรียนรู้ในบริบทของสังคมไทย โดยการศึกษาจากชุมชนตำบลด้านเกวียน อำเภอโซคชัย จังหวัดนครราชสีมา โดยใช้แนวคิดเกี่ยวกับองค์การเรียนรู้ของ Senge (1990) ที่มองลักษณะของคนเป็นหลัก กล่าวคือ คนต้องมีพัฒนาการความเชี่ยวชาญของตนเอง แล้วมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้อื่น และแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ ซึ่งจะนำไปสู่การถ่ายทอดความเชี่ยวชาญเหล่านี้ไปพัฒนาองค์กร นอกจากนี้ยังใช้แนวความคิดเกี่ยวกับองค์การเรียนรู้ของ Marquardt (1996) ที่อธิบายถึงสิ่งแวดล้อมขององค์กรก่อให้เกิดบรรยากาศในการเรียนรู้ให้กับคนในชุมชน จากการวิเคราะห์การพัฒนาชุมชนไปสู่ชุมชนการเรียนรู้ของชุมชนตำบลด้านเกวียน เพื่อหาลักษณะของชุมชนการเรียนรู้ตามกรอบแนวคิดของการวิจัยใน 3 ประเด็นได้ดังนี้

2.3.1 คนในชุมชนด้านเกวียน จากการศึกษาพบว่า ประกอบไปด้วยคน 3 กลุ่มหลัก คือ 1) คนด้านเกวียนดั้งเดิม 2) เจ้าของกิจการเครื่องปั้นดินเผาหรือ ครูว์เรือนที่ทำกิจการเครื่องปั้นดินเผาและ 3) ผู้นำชุมชน โดยที่คนในชุมชนไม่คิดทำลายเอกลักษณ์ของการทำ

เครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียน และสนใจเรียนรู้เพราะเห็นว่าเครื่องปั้นดินเผาสามารถสร้างประโยชน์ให้กับตนเองและคนในครอบครัวได้ อย่างไรก็ตามคนในชุมชนแต่ละกลุ่มมีวัตถุประสงค์ในการนำความรู้เกี่ยวกับการทำเครื่องปั้นดินเผาไปใช้ต่างกัน คนด้านเกวียนยุคดั้งเดิม มีลักษณะที่เน้นการเรียนรู้เพื่อนำมาทำเป็นอุปกรณ์ไว้ใช้สอยในการดำรงชีวิตไว้แลกเปลี่ยนสิ่งที่ขาดแคลน ตลอดจนทำไว้อย่างไร แต่ไม่เน้นสร้างรายได้ ซึ่งจะเห็นได้ว่ากลุ่มนี้มีการเรียนรู้เพื่อสืบทอดความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมจากชาวข่า โดยยังไม่คิดปรับปรุงหรือพัฒนารูปแบบเครื่องปั้นดินเผา ตลอดจนอุปกรณ์เครื่องมือต่าง ๆ

คนในชุมชนในช่วงการพัฒนาไปสู่ชุมชนการเรียนรู้มีลักษณะที่เน้นการเรียนรู้ด้วยการสืบทอดความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาในการทำเครื่องปั้นดินเผา พร้อมกับที่ได้มีการเรียนรู้เกี่ยวกับความรู้ใหม่ ๆ ในการทำเครื่องปั้นดินเผาจากนักวิชาการ ผู้ที่มีความรู้ด้านศิลปะและการออกแบบ และเน้นนำความรู้ใหม่ที่ได้เข้ามาต่อยอดความรู้ที่เป็นภูมิปัญญา ทำให้เครื่องปั้นดินเผาที่ออกมา มีการผสมผสานระหว่างความรู้ดั้งเดิมกับความรู้ใหม่ และผลของการเรียนรู้จะก่อให้เกิดผลิตภัณฑ์ (Product) เครื่องปั้นดินเผามีรูปแบบใหม่ ๆ (Model) ที่สร้างสรรค์ แปลกตาไปจากเดิม และมีขนาดเล็กลง รวมทั้งมีการทำหลายรูปแบบ ที่ไม่ได้เน้นเฉพาะอุปกรณ์ในครัวเรือนแต่เน้นทำเป็น แจกัน กระเบื้องติดผนัง คนกลุ่มนี้เน้นทำไว้อย่างจริงจังทั้งในและนอกชุมชน

สำหรับคนในชุมชนช่วงการพัฒนาความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาไปทำในเชิงพาณิชย์ มีลักษณะที่เน้นการเรียนรู้ที่พัฒนาต่อยอดความรู้ที่เป็นภูมิปัญญา โดยเน้นเปิดรับความรู้ใหม่ ๆ จากภายนอกชุมชนที่เกิดจากคนในชุมชนที่เป็นผู้นำได้จัดกิจกรรมต่าง ๆ ที่เอื้อต่อการเรียนรู้และนำความรู้จากภายนอกเข้ามาปรับใช้ รวมทั้งการเปิดรับสื่อต่าง ๆ พร้อมด้วยการเปิดรับฟังคำแนะนำจากลูกค้า ซึ่งถือเป็นการคิดพัฒนา สร้างสรรค์ให้งานเครื่องปั้นดินเผาทันสมัย และเป็นที่ต้องการของลูกค้าคนในกลุ่มนี้ยังได้พัฒนาอุปกรณ์ในการทำเครื่องปั้นดินเผาให้เหมาะสมกับงานด้วยการลองผิดลองถูกจนสามารถใช้งานได้ดี จึงนำออกมาใช้และถ่ายทอดต่อให้กับคนในชุมชนได้รู้ต่อไป จากการมุ่งมั่นสร้างสรรค์พัฒนางานเครื่องปั้นดินเผามาอย่างต่อเนื่องทำให้เกิดผลิตภัณฑ์สวยงาม ประณีต และเป็นที่ยอมรับทั้งในและต่างประเทศ

ลักษณะพิเศษที่โดดเด่นของคนในชุมชนด้านเกวียน คือ คนในชุมชนนี้มีการเรียนรู้ในการทำเครื่องปั้นดินเผาอย่างเป็นธรรมชาติ ซึ่งจะไม่มีการสอนกันแบบในห้องเรียนแบบครูสอนนักเรียน แต่จะเป็นการเรียนรู้ผ่านการทำงานจริง การเรียนรู้ผ่านการทำงานกับผู้รู้ผู้เชี่ยวชาญ และ นายช่างปั้น ตามความพอใจ การเรียนรู้กันระหว่างคนในชุมชนกับนักวิชาการที่ส่งผลให้มีการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ เกิดขึ้น การเรียนรู้ที่เกิดจากการพบเจอปัญหา ร่วมกันของคนในชุมชน แล้วเรียนรู้ที่จะแก้ไขปรับปรุง จนสามารถนำมาพัฒนางานเครื่องปั้นดินเผา การเรียนรู้โดยใช้กระบวนการกลุ่มขึ้นในชุมชน ซึ่งจะเห็นได้จากการที่ครัวเรือนไหนมีการคิดพัฒนาสิ่งใหม่ ๆ เกี่ยวกับการทำเครื่องปั้นดินเผา จะเรียกคนในชุมชนเข้ามาดู มารับรู้ร่วมกัน เพื่อนำกลับไปทำกันต่อไป

นอกจากนี้ คนในชุมชนนี้ยังมีความศรัทธาในตัวความรู้ ว่าทำให้พวกเขามีอยู่ มีกินและพวกเขายังไม่ต้องทิ้งถิ่นฐานบ้านเรือนออกไปหาถิ่นที่อื่น ซึ่งสามารถนั่งทำงานอยู่ที่บ้านได้ และอยู่กับครอบครัวได้ อีกทั้งคนในชุมชนมีอัธยาศัยดี มีอุปนิสัยเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ไม่หวงวิชาความรู้ ดังจะเห็นได้จากการที่ ถ้าครัวเรือนไหนคิดทำอะไรได้ใหม่ ครัวเรือนอื่นสามารถเข้ามาถามมาพูดคุย และนำกลับไปทำด้วยได้ คือ ถ้าทำแล้วขายได้ก็ทำกันไป รวมทั้งคนในชุมชนยินดีและเต็มใจที่จะถ่ายทอดวิชาการทำเครื่องปั้นดินเผาให้กับคนที่สนใจ อยากเรียนรู้ด้วยอยู่ตลอดเวลา โดยมีความคิดว่า การทำเครื่องปั้นดินเผาจะได้ไม่หายไปจากชุมชน พร้อมกันนั้น คนในชุมชนยังมีความรัก ความศรัทธาในตัวความรู้เกี่ยวกับการทำเครื่องปั้นดินเผา โดยไม่คิดว่าการทำเครื่องปั้นดินเผาแล้วจะต้องรวย ถึงจนก็จะทำ ถึงขาดทุนก็จะทำ ถึงลำบากก็จะทำ เพราะมีความสุขจากการทำ รวมทั้งเห็นว่าการที่ทำงานที่สร้างอาชีพ สร้างรายได้ให้กับตนเองและครอบครัวได้อยู่กันอย่างมีความสุข

2.3.2 สิ่งแวดล้อมชุมชน หมายถึงสิ่งแวดล้อมที่สนับสนุนให้เกิดการเรียนรู้ ซึ่งประกอบไปด้วยความรู้และแหล่งเรียนรู้ของชุมชน โดยความรู้ที่สำคัญของชุมชนคือความรู้ในการทำเครื่องปั้นดินเผาและดิน ที่ถือว่าเป็นทรัพย์สินของชุมชนแต่เดิมมานั้นความรู้ในการทำเครื่องปั้นดินเผาถือเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้คนในชุมชนเกิดความสนใจร่วมกันว่าสามารถสร้างประโยชน์ให้กับคนในชุมชน จึงสนใจเรียนรู้ด้วยความมุ่งมั่น โดยความรู้ดั้งเดิมในอดีตจะเป็นความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาในการทำเครื่องปั้นดินเผาที่มีการสืบทอดมาจากชาวชาที่ทำเครื่องปั้นดินเผาเพื่อเป็นอุปกรณ์ใช้สอยในครัวเรือนเน้นใช้แรงงานคนเป็นหลัก เครื่องปั้นดินเผามีรูปแบบ (Model) ง่ายมีลวดลายไม่ซับซ้อน และมีขนาดใหญ่

ต่อมามีการพัฒนาความรู้ด้วยการเปิดรับความรู้จากภายนอกจากนักวิชาการ ผู้ที่มีความรู้ในด้านศิลปะและการออกแบบที่เป็นคนนอกชุมชนที่ได้เข้ามาในชุมชน จึงมีการพัฒนารูปแบบเครื่องปั้นดินเผาให้แปลกใหม่ไปจากเดิม ซึ่งนอกจากจะทำเป็นอุปกรณ์ที่ใช้ในครัวเรือน แล้วยังทำเป็นอุปกรณ์อื่น เช่น ใช้เป็นอุปกรณ์ประดับบ้านและสวน รูปแบบที่สร้างสรรค์ขึ้นใหม่มีความซับซ้อนขึ้น และมีการทาสีลงบนเครื่องปั้นดินเผา ซึ่งความรู้ในช่วงนี้เป็นการนำความรู้ใหม่เข้ามาต่อยอดความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาดั้งเดิม ผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาในยุคนี้จึงมีลักษณะผสมผสานระหว่างความรู้ดั้งเดิมกับความรู้ใหม่

ในขณะที่ความรู้ปัจจุบันมีการพัฒนาก้าวหน้าไปไกล ด้วยการประยุกต์ความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมและนำความรู้ใหม่จากภายนอกเข้ามาต่อยอดเพื่อทำเครื่องปั้นดินเผาในเชิงพาณิชย์ ด้วยการที่ในชุมชนมีผู้นำชุมชนที่มีความเข้าใจและต้องการเห็นความก้าวหน้าในการทำเครื่องปั้นดินเผาให้เป็นที่ยอมรับของลูกค้ จึงได้เอื้อให้เกิดบรรยากาศในการเรียนรู้ทั้งภายในชุมชนและภายนอกชุมชนที่สอดคล้องกับแนวคิดเกี่ยวกับองค์การการเรียนรู้ (Learning Organization) ของ Marquardt (1996) ที่อธิบายว่าการที่คนจะเกิดการเรียนรู้อาจเกิดจากการถ่ายทอดความรู้นั้นอยู่ที่บรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้ ที่ผู้นำที่มีความเข้าใจและมีส่วนผลักดัน

ดังจะเห็นได้จากที่ผู้นำชุมชนนี้ได้จัดกิจกรรมในรูปแบบต่าง ๆ ให้กับคนในชุมชน รวมทั้งการที่คนในชุมชนมีการเปิดรับสื่อต่าง ๆ รวมถึงการฟังคำแนะนำจากลูกค้า จึงได้เกิดการยกระดับความรู้ด้วยการทำผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาให้มีรูปแบบที่ทันสมัย เพื่อเกาะติดกระแสความต้องการของลูกค้า พร้อมทั้งคิดปรับปรุงเทคโนโลยีเข้ามาใช้ทำอุปกรณ์ในการทำเครื่องปั้นดินเผา ทำให้ผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผามีความสวยงาม ทนทานและประณีต จึงเป็นที่ยอมรับจากลูกค้าทั้งในและต่างประเทศ สามารถทำขายด้วยการส่งออกไปยังประเทศต่าง ๆ ประกอบกับในชุมชนนี้มีรูปแบบการดำเนินชีวิตที่เป็นวิถีชาวบ้าน จนเอื้อเฟื้อกับทุกคนที่สนใจเข้ามาเรียนรู้ ประกอบกับการที่มีร้านค้า โรงงานทำเครื่องปั้นดินเผาและเตาเผาที่เปิดให้ผู้สนใจเข้าไปเรียนรู้ได้ตลอดเวลา จนทำให้เกิดบรรยากาศในการเรียนรู้ของชุมชนสูงมาก โดยที่แต่ละคนไปตรงไหนสามารถเข้าไปเรียนรู้ แลกเปลี่ยนความรู้กันได้ตลอด จนคนในชุมชนเกิดการซึมซับเพราะอยู่ในบรรยากาศของการทำเครื่องปั้นดินเผาอย่างยาวนาน จนเป็นความรู้ฝังลึกในตัวบุคคล (Tacit Knowledge) ของด้านเกวียน

ส่วนแหล่งเรียนรู้ (Learning Resource) จากการศึกษาสามารถสรุปได้ว่าในชุมชนนี้มีข้อได้เปรียบตรงที่มีแหล่งเรียนรู้อยู่เป็นจำนวนมากทั้งแหล่งเรียนรู้ที่เป็นบุคคลคือครูภูมิปัญญา แหล่งเรียนรู้ตามธรรมชาติที่เป็นแหล่งดิน แหล่งเรียนรู้ในรูปของโรงงานทำเครื่องปั้นดินเผา เตาเผา โรงโห่ ร้านค้าภายในชุมชน ซึ่งแหล่งเหล่านี้กระจายอยู่ทั่วชุมชนที่เปิดโอกาสให้คนในชุมชนสามารถเข้าไปศึกษา หาคำความรู้ สร้างความเข้าใจ ความชำนาญให้กับตนเอง โดยเฉพาะแหล่งเรียนรู้ที่เป็นบุคคล ในที่นี้คือครูภูมิปัญญาที่คนในชุมชนสามารถเข้าไปพูดคุยซักถาม แลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกันได้ตลอดเวลา และครูภูมิปัญญาของชุมชนยินดีที่จะให้คนในชุมชนเข้ามาหา มาพูดคุยเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนอย่างเต็มที่ พร้อมกับยินดีถ่ายทอดความรู้ที่มีอยู่ในคนรุ่นหลัง นอกจากนี้ ยังมีแหล่งเรียนรู้ที่เป็นสื่อต่าง ๆ จากทั้งในและนอกชุมชน อาทิ หนังสือพิมพ์ โทรทัศน์ วิทยุ อินเทอร์เน็ต ตลอดจนเสียงตามสายในชุมชนที่คนในชุมชนสามารถเปิดรับข้อมูล ข่าวสาร เพื่อให้ตนเองรู้ทันความเคลื่อนไหวต่าง ๆ ในสังคม และเพื่อพัฒนาความคิดของตนเองให้ทันสมัย เพื่อตอบรับกระแสความต้องการของลูกค้าต่อตัวผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา พร้อมกับที่ทางเทศบาลตำบลด่านเกวียนได้จัดศูนย์การเรียนรู้ โดยมีวิดิทัศน์ฉายเกี่ยวกับเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนให้กับผู้สนใจได้เข้ามาเรียนรู้กันอย่างเต็มที่ รวมทั้งรายวิชาในหลักสูตรภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เด็กในชุมชนสามารถเรียนรู้ได้จากครู อาจารย์ ตลอดจนครูภูมิปัญญา ผู้นำชุมชนและคนในชุมชน

2.3.3 กระบวนการเรียนรู้ จากการศึกษาสรุปได้ว่ากระบวนการเรียนรู้ของคนในชุมชนดั้งเดิม เริ่มจากการเรียนรู้เกี่ยวกับการทำเครื่องปั้นดินเผากับกลุ่มคนภายนอก ซึ่งก็คือชาวข่า และถ่ายทอดต่อให้คนในครอบครัวจากรุ่นสู่รุ่น พร้อมกันกับที่มีคนจากนอกชุมชนสนใจเข้ามาซื้อผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาจึงส่งผลให้คนในชุมชนมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันมากขึ้น ซึ่งเมื่อเข้าสู่การพัฒนาไปสู่ชุมชนการเรียนรู้ ช่วงนี้คนในชุมชนจะเริ่มมีการขยายฐานการเรียนรู้มาก

ขึ้น โดยไม่เน้นการเรียนรู้จากคนในครอบครัว แต่เน้นเรียนรู้การทำเครื่องปั้นดินเผากับคนภายในชุมชนด้วยตนเอง จากการที่เห็นคนอื่นทำเครื่องปั้นดินเผาได้ จึงเกิดความสนใจเรียนรู้ เพราะเห็นประโยชน์จากเครื่องปั้นดินเผา พร้อมกันนั้น ในช่วงนี้แต่ละครอบครัวยังมีบรรยากาศของการทำเครื่องปั้นดินเผา ที่ลูกหลานเห็นพ่อ – แม่ ญาติพี่น้องทำกัน ยิ่งไปกว่านั้นคนในชุมชนยังได้มีโอกาสเรียนรู้เกี่ยวกับความรู้ใหม่ ๆ จากนักวิชาการ ผู้รู้ที่มีความรู้ด้านศิลปะและการออกแบบที่เข้ามาในชุมชน ทำให้ผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผามีรูปแบบใหม่ ๆ พร้อมทั้งที่คนในชุมชนได้ถ่ายทอดต่อให้คนในครอบครัว ตลอดจนผู้ใกล้ชิดที่เรียกว่า “ลูกศิษย์” ที่ได้เข้ามาช่วยทำงาน

ในช่วงของการพัฒนาความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาในการทำเครื่องปั้นดินเผาไปทำในเชิงพาณิชย์ทำให้ ที่กระบวนการเรียนรู้ของคนไม่ได้หยุดอยู่แค่การถ่ายทอดความรู้จากคนไปสู่ครอบครัว แต่มีการเรียนรู้กับคนภายนอก เช่น ครูในโรงเรียนที่สอนหลักสูตรภูมิปัญญาท้องถิ่น ทั้งในระดับชั้นประถมศึกษา ผู้รู้ที่เข้ามาให้การฝึกสอน ฝึกอบรม จากการที่ผู้นำชุมชนได้จัดกิจกรรมที่เอื้อให้คนในชุมชนเกิดการเรียนรู้ นอกจากนี้คนในชุมชนยังได้เรียนรู้จากภายนอกชุมชนที่เกิดจากการไปศึกษาดูงานเกี่ยวกับเครื่องปั้นดินเผาตามที่แตกต่างกัน พร้อมกันนั้นผู้นำชุมชนยังได้จัดให้มีตัวแทนครัวเรือนที่ทำเครื่องปั้นดินเผามาประชุมร่วมกัน ทำให้คนในชุมชนได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างคนในชุมชนด้วยกัน ยิ่งไปกว่านั้นคนในชุมชนยังเกิดการเรียนรู้ในกระบวนการทำงาน คือเมื่อสินค้าขายได้มากขึ้น ลูกค้ายอมรับ คนในชุมชนมีการตั้งร้าน ตั้งโรงงานผลิตและมีเตาเผาเป็นของตนเอง ในโรงงานจะมีทั้งคนในชุมชนด้วยกันและคนจากบ้านอื่นเข้ามารับจ้างทำเครื่องปั้นดินเผา จึงเกิดการถ่ายทอดความรู้สู่คนเหล่านี้ และคนเหล่านี้เมื่อนำลูกหลานมาด้วย จะได้เห็นบรรยากาศและซึมซับกลับไป ในช่วงระยะนี้การเรียนรู้ขยายวงกว้างมากขึ้น รวมทั้งคนในชุมชนยังเปิดรับความรู้ใหม่ ๆ จากสื่อทั่ว ๆ ไป เสียงตามสายภายในชุมชน และคำแนะนำที่เป็นประโยชน์จากลูกค้า รวมทั้งการเรียนรู้ผ่านปัญหาที่เกิดขึ้นจากการทำเครื่องปั้นดินเผาด้านเกี่ยวเนื่อง ที่ต้องมีการแก้ไขปรับปรุง เพื่อให้เกิดความเหมาะสมได้อย่างลงตัว ซึ่งจะเห็นได้ว่ากระบวนการเรียนรู้ของคนในชุมชนไม่ได้หยุดนิ่งอยู่กับที่แต่มีการพัฒนามาตามลำดับ เพื่อให้เหมาะสมกับสภาพของสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลง โดยเน้นไปที่ความต้องการของลูกค้าเป็นหลัก ทำให้สามารถสร้างผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผา (Product) ที่ตอบสนองความต้องการของลูกค้า ด้วยการผสมผสานความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาดั้งเดิม กับความรู้ใหม่ที่เข้ามาต่อยอด จึงได้เครื่องปั้นดินเผาที่มีเอกลักษณ์เป็นของตนเอง (Identity) เป็นผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาด้านเกี่ยวเนื่อง

2.4 แนวทางในการพัฒนาไปสู่ชุมชนการเรียนรู้

ผลจากการวิจัยอาจสรุปบทเรียนจากแนวทางในการพัฒนาไปสู่ชุมชนการเรียนรู้ได้ดังนี้

2.4.1 แนวทางในการพัฒนาคน จากการศึกษาพบว่า คนคือปัจจัยสำคัญในการพัฒนาและคนในชุมชนทั้งที่เป็นบุคคลทั่วไปหรือผู้นำชุมชนมีส่วนสำคัญ นอกจากจะหาจุดสนใจร่วมกัน (Common Interest) ว่าอะไรที่ทำแล้วเกิดประโยชน์แก่พวกเขา แล้วควรมองไปที่ปัญหาของชุมชนร่วมกันว่าปัญหาอะไรที่ส่งผลกระทบต่อคนในชุมชน ที่กระตุ้นคนในชุมชนให้เกิดความรักและความหวงแหนร่วมกัน รวมทั้งก่อเกิดประโยชน์ต่อคนในชุมชน

แนวทางในการพัฒนาคนในชุมชนนั้น จากแนวคิดของชุมชนการเรียนรู้ คนต้องรู้จักสร้างความเชี่ยวชาญให้แก่ตนเอง ต้องหาโลกที่จะทำให้คนในชุมชนรู้จักวิเคราะห์ว่าตนเองชอบอะไร จำเป็นต้องเรียนรู้เพื่อทำมาหากินและแก้ปัญหา ทั้งนี้การเรียนรู้ในชุมชนหรือจะพัฒนาคนไปในทิศทางที่ชุมชนต้องการ อาจจะต้องพัฒนาผู้นำหรือสร้างผู้นำชุมชนให้ได้ก่อน จากในระดับปัจเจกชน ควรพัฒนาคนในชุมชนให้รักที่จะเรียนรู้ เช่น เรียนรู้ผ่านการทำงานจริง เรียนรู้ผ่านผู้รู้ ผู้เชี่ยวชาญ และเรียนรู้ผ่านการพบเจอปัญหาร่วมกัน อีกทั้งควรพัฒนาคนในชุมชนให้เกิดความรัก ความศรัทธาในตัวเอง (Knowledge) ที่เป็นของชุมชน ซึ่งจะออกมาในรูปของการทำงานดังกล่าว โดยถึงแม้จะเหนื่อยก็ทำ จะขาดทุนก็ทำ จะลำบากก็ทำ โดยไม่คิดหวังผลว่าทำแล้วจะต้องเป็นไปตามที่คาดหวัง เช่น ทำแล้วจะต้องรวย นอกจากนี้ยังพบว่า แนวทางในการพัฒนาคนควรเน้นให้คนในชุมชนมีความรักในการถ่ายทอด โดยที่เมื่อใครสนใจเรียนรู้ สามารถเข้ามาพูดคุยซักถามข้อสงสัยและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้วยได้ โดยไม่คิดหวงวิชา และมีความเต็มใจที่จะถ่ายทอดความรู้ ให้แก่บุคคลอื่น ๆ อยู่ตลอดเวลา

2.4.2 แนวทางในการพัฒนาสิ่งแวดล้อมของชุมชน จากการศึกษาพบว่า แนวทางในการพัฒนาสิ่งแวดล้อมของชุมชน ที่ประกอบไปด้วยความรู้ที่ใช้ทำเป็นอาชีพ ทรัพยากรธรรมชาติที่มีในท้องถิ่น ที่คนในชุมชนสามารถนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองและครอบครัว และแหล่งเรียนรู้ที่เป็นบุคคล ซึ่งก็คือครูภูมิปัญญาของชุมชน รวมทั้งร้านค้าเตาเผาโรงงานทำเครื่องปั้นดินเผา

แนวทางในการพัฒนาสิ่งแวดล้อมของชุมชน ยังเกิดจากการที่หน่วยงานทางราชการของชุมชน ในที่นี้คือ สำนักงานเทศบาลตำบลด่านเกวียน ได้มีการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน (Learning Center) ขึ้นในชุมชนเพื่อเก็บข้อมูลทั้งหมดเกี่ยวกับประวัติชุมชน คนในชุมชน และการทำเครื่องปั้นดินเผาในรูปของการจัดทำเป็นวีดิทัศน์ เพื่อเผยแพร่ให้คนที่สนใจเข้ามาเยี่ยมชมอย่างต่อเนื่อง อีกทั้งการที่คนในชุมชนมีรูปแบบการดำเนินชีวิตแบบวิถีชาวบ้าน จึงมีการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ให้แก่ผู้อื่นอยู่เสมอ และมีใจที่จะถ่ายทอดความรู้โดยไม่หวงวิชา ดังนั้นคนที่สนใจที่อยากจะเข้ามาศึกษาในชุมชน เมื่อหันไปทางไหน เดินไปตรงจุดไหนในชุมชน สามารถศึกษาได้หมดและเรียนรู้ได้หมด

2.4.3 แนวทางในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างคนในชุมชนและคนนอกชุมชน จากการศึกษาพบว่า คนในชุมชนมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับการทำเครื่องปั้นดินเผาจากทั้งคนในชุมชน เช่น การแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันภายในครอบครัว ญาติพี่น้อง ตลอดจนครูภูมิปัญญา

ผู้รู้ในชุมชน และคนในชุมชนที่ทำเรื่องปั้นดินเผาด้วยกัน รวมทั้งการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับคนนอกชุมชน จะเป็นลักษณะที่คนในชุมชนมีการเปิดรับความรู้ใหม่จากนักวิชาการที่มีความรู้ด้านศิลปะและการออกแบบ เพื่อนำความรู้ใหม่ที่ได้เข้ามาต่อยอดความรู้เดิม และการรับฟังคำแนะนำจากลูกค้า รวมทั้งการที่มีผู้รู้ ผู้เชี่ยวชาญ เข้ามาให้การอบรมความรู้เพิ่มเติม การไปศึกษาดูงานตามที่ตั้งต่าง ๆ การเรียนรู้กับครูอาจารย์ผ่านทางโรงเรียนของชุมชน การมีคนจากนอกชุมชนเข้ามาศึกษาดูงาน ตลอดจนการที่มีคนเข้ามาเยี่ยมชมและเข้าพักในชุมชน

แนวทางในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างคนในชุมชนและคนนอกชุมชน ยังมีลักษณะของการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่เกิดจากการทำงานร่วมกัน การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ผ่านการทำงานร่วมกับผู้เชี่ยวชาญ ตามความพอใจที่อยากจะเรียนรู้ และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันระหว่างชาวบ้านกับนักวิชาการที่เกิดจากการเจอปัญหา จากการทำงานร่วมกัน ตลอดจนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่เกิดจากความสนใจอยากรู้ และเข้าไปหาผู้รู้ด้วยตนเอง รวมทั้งการแลกเปลี่ยนเรียนรู้โดยใช้กระบวนการกลุ่ม เพื่อให้เกิดการรับรู้ร่วมกันได้เป็นอย่างดี

2.5 ปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาชุมชนการเรียนรู้

จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องพบว่าปัจจัยที่น่าจะมีผลต่อการพัฒนาไปสู่ชุมชนการเรียนรู้ซึ่งปัจจัยดังกล่าวจะประกอบไปด้วยลักษณะผู้นำ โครงสร้างชุมชน วัฒนธรรม พฤติกรรม การสื่อสาร การยอมรับซึ่งกันและกัน ความรู้ ทักษะ ความสามารถ ความชำนาญ การมีส่วนร่วม ความสมานฉันท์และธุรกิจรายได้ ซึ่งเมื่อวิเคราะห์ข้อมูลแล้วจะพบว่าทุกปัจจัยปรากฏเป็นความสำคัญต่อการพัฒนาชุมชนการเรียนรู้ แต่ในกรณีของด้านเกี่ยวพันพบว่าปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาค่อนข้างเด่นชัดมากคือลักษณะผู้นำ ธุรกิจ รายได้ การลงทุนและโครงสร้างชุมชน ดังนี้

2.5.1 ลักษณะผู้นำ (Leadership) จากการศึกษาของผู้วิจัยพบว่าในชุมชนนี้มีลักษณะผู้นำที่ประกอบไปด้วย ผู้นำชุมชนที่เป็นทางการ (Formal Leader) มีทั้งผู้นำที่ถูกแต่งตั้งจากทางการ เช่น นายอำเภอ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน คนกลุ่มนี้มีความสัมพันธ์กับคนในชุมชนแบบบนลงล่าง คือเมื่อสั่งอะไรมา คนในชุมชนจะทำตาม เพราะมีเงื่อนไข กฎเกณฑ์ แม้จะไม่เต็มใจก็ตาม และผู้นำที่มาจากการเลือกตั้ง คือ นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลด่านเกวียน ซึ่งมีความสัมพันธ์กับคนในชุมชนแบบแนวนราบ จึงได้รับความชื่นชม และร่วมมือจากชาวบ้านเป็นอย่างดี เนื่องจากเป็นคนในพื้นที่ เข้าใจปัญหา มีความตั้งใจที่จะพัฒนาคนในชุมชนให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ผู้นำตามธรรมชาติ (Informal Leader) ได้มาโดยวิธีการยอมรับในความรู้ความสามารถจากคนในชุมชน ได้แก่ ครูภูมิปัญญา หรือผู้รู้ในชุมชน ที่มักจะเป็นแบบอย่างในการคิดค้น พัฒนาสิ่งใหม่ นำความรู้ใหม่ผสมผสานกับความรู้เดิมจนเป็นผลดี ทำให้คนในชุมชนยอมรับและปฏิบัติตามในที่สุด

โดยผู้นำตามธรรมชาติจะพัฒนามาจากช่างปั้นดั้งเดิม จึงเห็นคุณค่าของความรู้ในการทำเรื่องปั้นดินเผา และยินดีที่จะถ่ายทอดความรู้ให้คนในชุมชนที่สนใจเข้ามาพูดคุยซักถาม เพราะคิดเสมอว่าคนในชุมชนเสมือนเป็นลูกหลานและพร้อมกันนั้นได้ใช้ภาษาโคราชใน

การสื่อสาร ทำให้คนในชุมชนสามารถเข้าใจความรู้ในการทำเครื่องปั้นดินเผาได้อย่างรวดเร็ว เพราะเกิดจากบรรยากาศที่เป็นกันเองแบบคนบ้านเดียวกัน พร้อมกันนั้นผู้นำที่เป็นทางการก็ได้มองเห็นคุณค่าของความรู้ในการทำเครื่องปั้นดินเผา ว่าสามารถเป็นตัวขับเคลื่อนในการพัฒนาไปสู่ชุมชนการเรียนรู้ จึงได้จัดกิจกรรมต่างๆ เพื่อสนับสนุนคนในชุมชนให้เกิดการเรียนรู้ การถ่ายทอดความรู้และการนำความรู้ไปทำเป็นอาชีพ จนสามารถสร้างรายได้เลี้ยงตนเองและครอบครัว

2.5.2 ธุรกิจ รายได้ การลงทุน (Business Income Investment) ที่เกิดจากการที่คนในชุมชนยอมรับในตัวความรู้เกี่ยวกับการทำเครื่องปั้นดินเผา (Knowledge) เพราะทำแล้วมีประโยชน์กับชีวิต อาทิ สามารถนำมาใช้เป็นอุปกรณ์ใช้สอยในการดำเนินชีวิต ไว้แลกเปลี่ยนสิ่งที่ขาดแคลน ตลอดจนนำมาขายเพื่อสร้างรายได้ และคนในชุมชนยังได้มีการยอมรับความรู้จากภายนอก เพื่อนำเข้ามาต่อยอดความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาดั้งเดิม จนสามารถพัฒนาผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาให้เป็นที่ยอมรับของลูกค้าในสังคม พร้อมกันนั้นคนในชุมชนไม่ได้หยุดนิ่ง มีการใฝ่หาความรู้ ด้วยการเปิดรับความรู้ใหม่ๆ เพื่อนำมาใช้ทำเครื่องปั้นดินเผา โดยหวังให้ลูกค้าพอใจและซื้อหาเป็นจำนวนมาก ซึ่งผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาด้านเดียวกันสามารถสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับคนในชุมชน สามารถตั้งราคาได้สูง สร้างรายได้ให้กับคนในชุมชนได้เป็นอย่างดี

2.5.3 โครงสร้างชุมชน (Structure) จากการศึกษาของผู้วิจัยพบว่าในชุมชนนี้มีโครงสร้างแบบเครือญาติ พี่พาค้ำยันกันแบบมีน้ำใจไมตรีต่อกัน สอดคล้องกับการประกอบอาชีพเครื่องปั้นดินเผาที่ทำกันในครอบครัวและแตกขยายตามระบบเครือญาติ โดยเริ่มจากรุ่นปู่ย่าตายาย ทำแล้วถ่ายทอดมายังรุ่นพ่อแม่ แล้วมารุ่นลูกทำต่อ เมื่อเกิดการแต่งงานก็ทำให้ขยายฐานการผลิตออกไป โครงสร้างชุมชนแบบนี้เอื้อให้เกิดการเรียนรู้และสืบทอดความรู้อย่างต่อเนื่อง ความใกล้ชิดกันของคนในชุมชน ทำให้เกิดการแพร่กระจายข่าวสารข้อมูล ความรู้ใหม่ๆ ให้แก่กันด้วยการบอกต่อ ๆ กันไป พร้อมกันนั้นคนในชุมชนได้ใช้ภาษาโคราชในการพูดคุย ประกอบกับในชุมชนมีความสนิทสนม รักสามัคคีกันและรู้จักกันว่าแต่ละคนเป็นลูกใคร บ้านอยู่ตรงไหน มีการฟังกันตามวิถีชีวิตของคนท้องถิ่น จึงทำให้เกิดการสื่อสารในแบบแนวราบ ที่ไม่ใช่การสั่งการ ดังนั้นเมื่อใครในบ้านไหนได้ไปรู้ไปเห็นความรู้ใหม่ๆ ในการทำเครื่องปั้นดินเผาก็จะมาเล่าสู่กันฟัง มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกันอย่างเป็นธรรมชาติ ทำให้เกิดการพัฒนาในการผลิตเครื่องปั้นดินเผาในรูปแบบใหม่ๆ ออกมาอย่างต่อเนื่อง

3. ข้อค้นพบทางทฤษฎี

การศึกษากระบวนการพัฒนาชุมชนการเรียนรู้ ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยที่เป็นประเด็นสำคัญไว้ 2 ประเด็นคือ ลักษณะชุมชนการเรียนรู้ในบริบทของสังคมไทย ซึ่งผู้วิจัยได้อธิบายตามกรอบแนวคิดองค์การการเรียนรู้ของ Senge (1990) และ Marquardt (1996) ส่วนกระบวนการพัฒนาชุมชนการเรียนรู้ ผู้วิจัยได้อธิบายด้วยแนวคิดการจัดการความรู้ของ Sveiby

(1997) ซึ่งทฤษฎีทั้ง 3 ทฤษฎีที่นำมาใช้นั้นเป็นทฤษฎีที่ใช้ในองค์กรที่เป็นทางการ (Formal Organization) ทั้งหมด แต่ในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยได้ประยุกต์ใช้ทฤษฎีเหล่านี้ในองค์กรทางสังคม (Social Organization) หรือองค์กรแบบไม่เป็นทางการ (Informal Organization) ซึ่งนอกจากงานวิจัยนี้จะวิเคราะห์หาลักษณะของชุมชนการเรียนรู้ในบริบทของสังคมไทย และแนวทางการพัฒนาแล้วในอีกส่วนหนึ่งคือผู้วิจัยต้องการวิเคราะห์หาว่าทฤษฎีที่ใช้กับองค์กรที่เป็นทางการเหล่านี้สามารถใช้อธิบายองค์กรที่ไม่เป็นทางการอย่างชุมชนได้หรือไม่ ผลของการศึกษาอาจสามารถสรุปข้อค้นพบทางทฤษฎีได้ดังนี้

1) การใช้กรอบแนวคิดเกี่ยวกับองค์กรการเรียนรู้ของ Senge (1990) อธิบายชุมชนการเรียนรู้ของตำบลด่านเกวียน

แนวคิดขององค์กรการเรียนรู้ของ Senge (1990) อธิบายว่าเป็นสถานที่ที่คนสามารถเรียนรู้ได้ตามความสามารถ โดยคนในองค์กรการเรียนรู้ ต้องสามารถสร้างความเชี่ยวชาญให้ตนเองได้จากพื้นฐานความรู้ที่มีมาก่อน เมื่อมีความเชี่ยวชาญเป็นของตนเองต้องรู้จักที่จะแลกเปลี่ยนความคิดเห็น (Share Vision) กับเพื่อนร่วมงานและสามารถยอมรับความแตกต่างทางความคิด หรือเข้าใจในรูปแบบความคิดของคนอื่นได้ดี ซึ่งการยอมรับความแตกต่างทางความคิดนี้ จะส่งผลให้สามารถทำงานร่วมกับคนอื่นได้และเรียนรู้เป็นทีมได้ ซึ่งในที่สุดแล้วคนต้องสามารถมองภาพรวมของงานหรือขององค์กรได้ ซึ่งจะนำไปสู่การแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ

ซึ่งผลวิจัยได้สรุปให้เห็นว่าชุมชนตำบลด่านเกวียนมีลักษณะเป็นชุมชนการเรียนรู้ตามกรอบแนวคิดที่ตั้งไว้ กล่าวคือ ผลวิจัยอาจสรุปได้ว่าชุมชนตำบลด่านเกวียนมีลักษณะเป็นชุมชนการเรียนรู้ (Learning Community) ตามกรอบแนวคิดการวิจัยที่ตั้งไว้ กล่าวคือคนในชุมชนจะมีการเรียนรู้เพื่อสร้างความเชี่ยวชาญให้กับตนเอง โดยเริ่มจากคน 2 กลุ่ม คือ คนในชุมชนดั้งเดิมและชาวต่างชาติได้เรียนรู้ร่วมกันในเรื่องการปั้น โดยมีดินที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนเป็นตัวตั้ง แต่เมื่อการพัฒนาผ่านไป จากการทำเครื่องปั้นดินเผาเพื่อใช้ในครัวเรือนกลายมาเป็นผลิตภัณฑ์เชิงพาณิชย์ซึ่งการเติบโตเกิดจากกระบวนการคิด การเรียนรู้ของคนในชุมชน และจากจุดนี้เกิดจากการที่คนในชุมชนมีจิตสำนึกในการรักภูมิปัญญา ที่คิดว่าการทำเครื่องปั้นดินเผาเป็นความรู้ของชุมชนที่จะรักษาต่อยอดต่อไปได้

นอกจากนี้ลักษณะการเรียนรู้ของคนในชุมชน เป็นการถ่ายทอดโดยการเรียนในสถานที่จริง ฝึกการทำงานจริงกับครูที่เป็นช่างปั้น โดยการเรียนรู้ผ่านการทำงานร่วมกัน พร้อมกับการถ่ายทอดความรู้ในลักษณะเช่นนี้ จึงก่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันเป็นทีม (Team Learning) การเรียนรู้ร่วมกันเป็นทีมของชุมชนตำบลด่านเกวียนมีความแตกต่างจากองค์กรธุรกิจ ทั้งนี้คนที่เข้ามาเรียนรู้ไม่ได้มีพื้นฐานความรู้ในเรื่องเครื่องปั้นดินเผามาด้วย แต่มีความสนใจอยากเรียนรู้ เพื่อเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง จึงเข้ามาฝึกหัดหรือทำงานร่วมกับผู้อื่นเป็นทีม การเรียนรู้ร่วมกันเป็นทีมของชุมชนตำบลด่านเกวียน จะประกอบไปด้วย นายช่าง (ช่างปั้น) ครูภูมิปัญญาที่เมื่อมีคนไหนเกิดความสนใจเรียนรู้เกี่ยวกับการทำเครื่องปั้นดินเผาก็จะขอฝากตัวเข้ามาอยู่ในทีมของการเรียนรู้

ร่วมกัน โดยมีรายได้เป็นตัวตั้ง เพราะการทำเครื่องปั้นดินเผาทำให้คนในชุมชนมีรายได้เลี้ยงตนเองและครอบครัวได้ คนในชุมชนจึงหมั่นฝึกฝนทำเครื่องปั้นดินเผาซ้ำหลาย ๆ ครั้ง (Reproduction) จนเกิดความเชี่ยวชาญ มีฝีมือในการทำเครื่องปั้นดินเผาขึ้น (Personal Mastery) ซึ่งในที่สุดก็เป็นแนวทางในการสร้างความเชี่ยวชาญที่อธิบายตามแนวคิดของ Senge (1990) ได้

ส่วนบรรยากาศในการเรียนรู้ของคนในชุมชน จะไม่มีการสอนกันแบบในห้องเรียน แต่เป็นลักษณะที่คนในชุมชนเกิดกระบวนการเรียนรู้ขึ้นในบริเวณสถานที่ทำเครื่องปั้นดินเผา (โรงโหว) ที่มีทุกอย่างตามวิถีชีวิตชนบทพึงจะมี ดังนั้นกระบวนการเรียนรู้และบรรยากาศจากการที่ได้เห็นและสัมผัสการทำเครื่องปั้นดินเผามาตั้งแต่เด็ก โดยเห็นคนในครอบครัวและญาติพี่น้อง ทำเครื่องปั้นดินเผาโดยตลอดจึงเกิดซึมซับความรู้มาอย่างยาวนาน ทำให้เกิดมุมมอง ความเข้าใจในการทำเครื่องปั้นดินเผาได้เป็นอย่างดี ดังนั้นเมื่อถึงวัยที่สามารถเข้ามาทำเครื่องปั้นดินเผาได้ จึงเกิดความมุ่งมั่นในการทำเครื่องปั้นดินเผาให้ดีขึ้นกว่าเดิม ด้วยการหมั่นฝึกฝนเพื่อให้เกิดความเชี่ยวชาญ ด้วยการทำเครื่องปั้นดินเผาบ่อย ๆ ทำซ้ำจนเกิดความชำนาญ และมีประสบการณ์ในการทำมากยิ่งขึ้น พร้อมกันนั้นได้คิดพัฒนาศักยภาพในการทำเครื่องปั้นดินเผาให้ดีขึ้นด้วยบรรยากาศในการเรียนรู้ในลักษณะที่เป็นลักษณะคล้ายคลึงกับบรรยากาศขององค์กรการเรียนรู้ของ Marquardt (1996) ที่อธิบายไว้ว่าบรรยากาศของการเรียนรู้ที่เกิดจากโครงสร้างชุมชน สิ่งแวดล้อมชุมชนที่ประกอบไปด้วยความรู้ในการทำเครื่องปั้นดินเผา ทรัพยากรธรรมชาติและแหล่งเรียนรู้ มีส่วนสนับสนุนให้คนในชุมชนเกิดการเรียนรู้ การถ่ายทอดความรู้ การนำความรู้ไปใช้ในการประกอบอาชีพ

การมีความคิดเข้าใจเชิงระบบ (System Thinking) ของการทำเครื่องปั้นดินเผา ทำให้คนในชุมชนมีการเปิดรับความรู้ใหม่ ๆ ทั้งจากภายในและภายนอกชุมชน เพื่อนำมาต่อยอดความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาดั้งเดิม ทำให้เกิดผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาในรูปแบบใหม่ ๆ ขึ้นในชุมชน ที่เกิดจากการผสมผสานระหว่างความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมกับความรู้ใหม่ (New Product)

อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าแนวคิดของ Senge (1990) จะสามารถอธิบายชุมชนการเรียนรู้ได้ แต่ก็มีส่วนที่แตกต่างกันคือในองค์กรที่เป็นทางการ องค์กรจะจ้างคนเข้ามาทำงาน ในองค์กรนั้นจะต้องดูที่ความรู้ความสามารถเป็นหลัก และหาวิธีการที่จะให้คนฝึกฝนความชำนาญของตนเองจากหน้างาน (งานที่ทำ) แล้วนำความรู้เหล่านั้นมาสร้างให้เกิดประโยชน์กับองค์กร เรียนรู้ร่วมกับผู้อื่นได้ คิดและแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ แต่สำหรับชุมชนนั้นการสร้างความรู้ความเชี่ยวชาญให้เกิดขึ้นนั้น แก่ตัวคนในชุมชนต้องทำให้เขาเห็นประโยชน์ก่อน นั่นหมายถึงว่าต้องทำให้เขาเห็นว่า ความรู้นั้นถ้าเขาเรียนรู้จนชำนาญแล้ว เขาจะเอาไปทำอะไร และจะเกิดประโยชน์อะไรแก่ตัวเขาเองและครอบครัว เมื่อเขาเห็นประโยชน์แล้ว เขาจะเรียนรู้ ฝึกฝน และยอมที่จะเรียนรู้ร่วมกับผู้อื่นหรือเรียนรู้จากผู้อื่น ซึ่งจากการเรียนรู้ ฝึกฝน และทำซ้ำหลาย ๆ ครั้งก็จะทำให้

คนเกิดความชำนาญและเชี่ยวชาญได้ และท้ายที่สุดก็สามารถนำไปสร้างประโยชน์ เพิ่มมูลค่าให้กับชุมชนได้

ซึ่งลักษณะของคนในชุมชนที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้ก็จะมีคุณลักษณะเช่นเดียวกันกับคนในองค์กรการเรียนรู้ แนวคิดของ Senge (1990) อาจใช้ได้ หรือการอธิบาย ในการพัฒนาผู้นำชุมชนได้กล่าวคือ เมื่อคนในชุมชนสามารถสร้างความเชี่ยวชาญของตนเองได้ พัฒนาความรู้ที่มีอยู่จนสามารถใช้ในการสร้างผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ หรือพัฒนาคุณภาพของงานได้แล้ว คนเหล่านี้จะพัฒนาศักยภาพทางความคิด โดยการเปิดรับความรู้ใหม่จากนอกชุมชน เพื่อต่อยอดความรู้เพื่อให้เกิดผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ ในขณะเดียวกันผู้นำชุมชนเหล่านี้ยังเป็นผู้สร้างและสานวิสัยทัศน์ โดยกำหนดเป้าหมายเป็นคนในชุมชนว่าจะพัฒนาไปในทิศทางใด และผู้นำชุมชนจะเป็นตัวหลักในการสอนงาน ให้ความรู้ จัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อเป็นการส่งเสริม และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ถ่ายทอดความรู้ เพื่อนำไปสู่การพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพ และสร้างความรู้ให้ฝังลึกในตัวตนต่อไป ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะเป็นกระบวนการที่ขับเคลื่อนให้ชุมชนพัฒนาตนเองเข้าสู่ชุมชนการเรียนรู้ได้

2) การใช้แนวคิดการจัดการความรู้ ของ Sveiby (1997) ในการอธิบายกระบวนการพัฒนาชุมชนการเรียนรู้

ในหลักการของการจัดการความรู้ของ Sveiby (1997) ได้กล่าวถึงการนำความรู้ขององค์กรมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อองค์กรผ่านกระบวนการเรียน ซึ่งความรู้ที่สำคัญตามแนวคิดของ Sveiby (1997) คือความรู้ ความชำนาญของคน ความรู้ในเชิงกระบวนการงานขององค์กรและความรู้จากภายนอกองค์กร ซึ่งความรู้เหล่านี้ต้องผ่านกระบวนการจัดการเรียนรู้ใน 10 ขั้นตอน แต่เมื่อวิเคราะห์ทั้ง 10 ขั้นตอนแล้ว จะเห็นว่ามีการจัดการความรู้ที่สำคัญใน 3 ขั้นตอนหลัก ๆ คือ 1) ปฏิสัมพันธ์ของการสร้างความรู้ระหว่างคนในองค์กรกับความรู้ภายนอกองค์กร 2) กระบวนการเรียนรู้หรือใช้ความรู้ส่วนบุคคลเข้าไปปรับและพัฒนาภายในองค์กร โดยผ่านกระบวนการเรียนรู้และการทำงาน 3) การนำความรู้ที่ได้ทั้งจากปัจเจกชน ความรู้จากภายนอกเข้าไปผสมผสานหรือทำปฏิกิริยากับกระบวนการทำงานภายใน แล้วก่อให้เกิดเป็นผลิตภัณฑ์ใหม่ ที่สร้างมูลค่าเพิ่มให้แก่องค์กร กระบวนการพัฒนาไปสู่ชุมชนการเรียนรู้ของชุมชนด้านเกี่ยวเนื่องสามารถอธิบายด้วยกระบวนการจัดการความรู้ของ Sveiby (1997) ได้ดังนี้

1) การสร้างความรู้ของชุมชน เริ่มเมื่อชาวข่ากับคนในชุมชนดั้งเดิมที่เห็นชาวข่าทำเครื่องปั้นดินเผา เพื่อเป็นอุปกรณ์ไว้ใช้สอยในชีวิตประจำวันประกอบกับมีดินด้านเกี่ยวเนื่องที่ถือเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญของชุมชน และสามารถนำมาเป็นวัตถุดิบในการทำเครื่องปั้นดินเผาแล้วให้มีเครื่องปั้นดินเผาที่แข็งแรง ทนทาน สวยงาม และเก็บน้ำได้ดี ซึ่งในขณะนี้คนในชุมชนเรียนรู้และดึงความรู้ในการทำเครื่องปั้นดินเผาเข้ามาในชุมชน และเน้นทำผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาเพื่อใช้ยังชีพ พร้อมกันนั้นคนในชุมชนดั้งเดิมได้ฝึกทำเครื่องปั้นดินเผาจนเกิดความเชี่ยวชาญ และถ่ายทอดต่อให้คนในครอบครัว ญาติพี่น้อง รวมทั้งลูกศิษย์ที่เข้ามาขอเรียนรู้งาน จากการถ่ายทอดความรู้ในชุมชน ความรู้ยังคงอยู่ ในระยะนี้จึงเป็นเรื่องของการสร้างความรู้

ของชุมชน ถ้ามองตามกรอบของ Sveiby (1997) จะเห็นว่าการเรียนรู้ร่วมกัน การมีคนทำในขณะนี้คือการสร้างปฏิสัมพันธ์ในการสร้างความรู้

2) กระบวนการเรียนรู้หรือใช้ความรู้เข้าไปพัฒนากระบวนการงาน (การผลิต) โดยผ่านกระบวนการเรียนรู้และทำงาน ในช่วงนี้คนในชุมชนมีการเปิดรับความรู้ใหม่ ๆ จากคนนอกชุมชน และมีการนำความรู้ที่ได้เข้ามาต่อยอดความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาดั้งเดิม จนเกิดการทำเครื่องปั้นดินเผาในรูปแบบใหม่ๆ ที่แตกต่างไปจากเดิม ทำให้ลูกค้าพอใจและสนใจซื้อ รวมทั้งสามารถตั้งราคาได้สูงกว่าเดิม จากจุดนี้คนในชุมชนจึงสนใจเรียนรู้การทำเครื่องปั้นดินเผากันมากขึ้น และจากที่ฝึกทำเครื่องปั้นดินเผาบ่อย ๆ ทำให้เชี่ยวชาญ เมื่อมีความรู้ใหม่เข้ามาในชุมชน คนในชุมชนจึงสามารถดึงความรู้ใหม่เข้ามาต่อยอดได้ทันทีพร้อมกับเกิดการทำผลิตภัณฑ์ใหม่ขึ้น (New Product) ที่มีขนาดเล็กกลง มีรูปแบบแปลกตาและใช้ประโยชน์ได้มากขึ้น พร้อมกับเรียนรู้ความรู้ใหม่ในเรื่องของระบบตลาดเพื่อเข้ามาสนับสนุนงานผลิตเครื่องปั้นดินเผา

เมื่อลูกค้าเข้ามาซื้อหาผลิตภัณฑ์มากขึ้น มีคนในชุมชนกลุ่มใหม่ขึ้น ที่เกิดจากการมีประสบการณ์ในการทำที่เพิ่มขึ้น จนเกิดความเชี่ยวชาญและสร้างสรรค์งานเครื่องปั้นดินเผาใหม่ๆอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งพัฒนาอุปกรณ์ให้เหมาะกับการผลิตเครื่องปั้นดินเผาที่เพิ่มขึ้น ซึ่งและเกิดมีผู้รู้ ผู้เชี่ยวชาญการทำเครื่องปั้นดินเผาเกิดขึ้น ซึ่งก็คือครูภูมิปัญญา ที่ถือเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญของคนในชุมชน ทำให้คนในชุมชนสามารถเข้ามาแลกเปลี่ยนความรู้ได้ด้วยตลอดเวลา ทำให้ความรู้ที่เป็นภูมิปัญญายังคงอยู่ในชุมชน ดังนั้นในชุมชนจึงมีทั้งความรู้ดั้งเดิมและความรู้ใหม่ ทำให้ความรู้ในชุมชนเกิดการกระจายวงกว้างมากขึ้น

3) การนำความรู้ทั้งจากปัจเจกชน ความรู้ภายนอก เข้าไปผสมผสานกับกระบวนการทำงานภายใน แล้วก่อให้เกิดผลิตภัณฑ์ใหม่ที่สร้างมูลค่าเพิ่มแก่องค์กร การพัฒนาชุมชนการเรียนรู้ของชุมชนตำบลด่านเกวียนจึงเปลี่ยนไปตามการเรียนรู้ของคนในชุมชน เพราะเมื่อมีการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ ด้วยการเปิดรับความรู้ใหม่เข้ามาต่อยอดความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาดั้งเดิม ทำให้เกิดผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาในรูปแบบใหม่ ๆ ที่มีการผสมผสานระหว่างความรู้ดั้งเดิมและความรู้ใหม่ที่ดูแตกต่างจากเดิมและสร้างมูลค่าเพิ่ม (Value Added) สามารถสร้างรายได้ให้คนในชุมชน และจากการที่ชุมชนนี้มีโครงสร้าง (Structure) แบบเครือข่าย จึงทำให้คนในชุมชนรู้จักและรักใคร่ กลมเกลียวกัน สามารถพึ่งพาอาศัยกันได้ทุกเรื่องตั้งแต่การหีบยืมดิน อุปกรณ์ต่าง ๆ ตลอดจนแรงงาน อีกทั้งเมื่อคนในครัวเรือนไหนไปได้รับความรู้ใหม่ ๆ เกี่ยวกับการทำเครื่องปั้นดินเผา จะนำความรู้ที่ได้มาแลกเปลี่ยน (Share) กับคนในชุมชน จึงเกิดการสร้างสรรค์ความรู้ใหม่ ๆ ออกมาอย่างต่อเนื่อง

4. ข้อเสนอแนะจากงานวิจัย

4.1 ข้อเสนอแนะในเชิงพัฒนาที่มีต่อองค์กรที่เกี่ยวข้อง กรมการพัฒนาชุมชน องค์กรปกครองท้องถิ่น และองค์กรพัฒนาเอกชน (NGO) หรือหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกันกับการพัฒนาชุมชนการเรียนรู้

4.1.1 การสร้างและอนุรักษ์ชุมชนด้านเกวียนให้เป็นแหล่งเรียนรู้ของสังคม

จากผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่าชุมชนด้านเกวียนมีลักษณะเป็นชุมชนการเรียนรู้ (Learning Community) ที่มีกระบวนการพัฒนา โดยใช้ความรู้หรือภูมิปัญญาของชุมชนเป็นตัวขับเคลื่อน ซึ่งสามารถอธิบายได้ด้วยกระบวนการจัดการความรู้ โดยเฉพาะการเรียนรู้ของคนในชุมชน ซึ่งเขาสามารถเรียนรู้ผ่านกระบวนการทำงาน การฝึกฝนจนเกิดความชำนาญ ซึ่งเมื่อคนมีความรู้ มีความเชี่ยวชาญเป็นของตนเอง สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ในโรงงาน ก็ทำให้ชุมชนขับเคลื่อนไปได้ด้วยตัวของชุมชน และคนในชุมชน ซึ่งชุมชนด้านเกวียนจึงเป็นตัวอย่างอันดีของชุมชนการเรียนรู้ ที่จะขับเคลื่อนด้วยความรู้ และคนในชุมชน ดังนั้นจึงควรที่จะส่งเสริมและอนุรักษ์ไว้ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน ซึ่งอาจทำได้ดังนี้

1) การตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ (Learning Resource) สำคัญให้กับชุมชนและประเทศ โดยคนในชุมชนและคนนอกชุมชนที่สนใจสามารถเข้ามาศึกษาหาความรู้ได้ตลอดเวลา โดยพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นดังกล่าวสามารถเก็บรวบรวมประวัติความเป็นมา และพัฒนาการของการทำเครื่องปั้นดินเผา ที่ถือเป็นความรู้ที่สำคัญของคนในชุมชน รวมทั้งเก็บรวบรวมอุปกรณ์ เครื่องไม้เครื่องมือที่ใช้ในการทำเครื่องปั้นดินเผาที่มีการพัฒนาเพื่อให้เหมาะสมกับการทำงานมาอย่างเป็นลำดับ ยิ่งไปกว่านั้น ยังเป็นที่เก็บรวบรวมเครื่องปั้นดินเผาที่มีการพัฒนารูปแบบตามกาลเวลา รวมทั้งเก็บประวัติรูปถ่ายครุภูมิปัญญา ผู้รู้ นักวิชาการที่เข้ามาในช่วงจุดเปลี่ยนที่สำคัญของชุมชน ซึ่งคนเหล่านี้มีส่วนขับเคลื่อนชุมชนให้พัฒนาไปสู่ชุมชนการเรียนรู้มาจนถึงทุกวันนี้ และมีส่วนในการอนุรักษ์ความรู้ของด้านเกวียน

2) การสร้างชุมชนด้านเกวียนให้มีบรรยากาศของการเป็นแหล่งเรียนรู้ทั้งชุมชน ปัจจุบันชุมชนด้านเกวียนมีทั้งร้านค้าและโรงงานทำเครื่องปั้นดินเผา หรือแม้แต่ภายใต้ถุนบ้านก็เป็นแหล่งทำเครื่องปั้นดินเผาแบบครอบครัวและเป็นแหล่งวางขายสินค้า ซึ่งเมื่อคนเข้าไปในชุมชนจะได้พบกับเครื่องปั้นดินเผานานาชนิด รวมทั้งการตกแต่งสถานที่ ถนนหนทางให้มีสัญลักษณ์ของด้านเกวียนที่ทุกคนสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเองโดยอิสระ หรือแม้แต่เมื่อคนจะเข้าไปขอดูกระบวนการปั้น และเรียนรู้ร่วมกับช่างปั้น ก็สามารถเรียนรู้ได้ ซึ่งชุมชน หรือหน่วยงานภาครัฐที่รับผิดชอบในการพัฒนาชุมชนด้านเกวียนควรได้นำแนวคิดนี้ไปพัฒนาชุมชนด้านเกวียนให้มีบรรยากาศของการเรียนรู้โดยเสรี โดยเมื่อทุกคนเข้าไปในด้านเกวียนจะสามารถเรียนรู้โดยอิสระจากวิถีชีวิตของคนในชุมชน

3) การบูรณาการความรู้ของชุมชนด้านเกวียนเข้าไปในหลักสูตรระดับประถมศึกษาและระดับมัธยมศึกษาของโรงเรียนในชุมชนด้านเกวียนและชุมชนใกล้เคียง หรือ

จังหวัดนครราชสีมา ซึ่งอาจจะสร้างในลักษณะของรายวิชาในหลักสูตรท้องถิ่น และปรับกระบวนการเรียนการสอนให้นักเรียนเข้ามาเรียนรู้ในสถานที่จริงกับครูภูมิปัญญาและได้ฝึกปฏิบัติในสถานที่จริง ซึ่งการเรียนรู้ที่ปลูกฝังเข้าไปในตัวเด็กจะทำให้เกิดความรักความศรัทธาในวัฒนธรรมประเพณี และภูมิปัญญาของท้องถิ่น อันจะนำไปสู่การรู้จักที่จะรักษาและต่อยอดภูมิปัญญาเหล่านี้เพื่อให้สามารถคงอยู่ต่อไปได้อย่างยั่งยืนในชุมชน

4.1.2 การถ่ายโอน(Transfer) ความรู้เครื่องปั้นดินเผาต่อด้านเกี่ยวกันจากครูภูมิปัญญา (Tacit Knowledge) สู่ความรู้ที่ชัดแจ้ง(Explicit Knowledge)

ผลจากการศึกษามีข้อมูลชี้ชัดว่าความรู้ภูมิปัญญาด้านเครื่องปั้นดินเผาต่อด้านเกี่ยวกันนั้นเป็นความรู้ที่มีค่าต่อชุมชน ที่สามารถสร้างอาชีพและรายได้ ให้คนในชุมชนได้ นอกจากนี้ความรู้เหล่านี้ยังถือได้ว่าเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่บ่งบอกอัตลักษณ์ และความเป็นตัวตนของชุมชนด้านเกี่ยวกัน จากการศึกษาพัฒนาการของชุมชนด้านเกี่ยวกัน จะเห็นว่าชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงค่อนข้างมาก โดยเฉพาะในส่วนของความรู้เครื่องปั้นดินเผาของด้านเกี่ยวกันมีการผสมผสานกับความรู้ทางวิชาการสมัยใหม่และความต้องการของตลาด โดยผ่านการเรียนรู้ของชุมชน ผลที่ได้จะออกมาในรูปของผลิตภัณฑ์ที่มีรูปแบบใหม่ซึ่งแม้ชุมชนจะมีกระบวนการเรียนรู้และถ่ายทอดความรู้ แต่บุคคลที่มีความรู้และถือเป็นแหล่งความรู้ของชุมชนคือครูภูมิปัญญา ซึ่งเป็นผู้ที่มีความรู้และผ่านประสบการณ์การทำเครื่องปั้นดินเผามานาน ตั้งแต่อดีตที่การผลิตยังใช้วิถีธรรมชาติ จนถึงปัจจุบันที่ใช้เทคโนโลยีเข้ามาใช้ในการผลิต ครูภูมิปัญญาเหล่านี้ถึงแม้มีความยินดีที่จะถ่ายทอดภูมิปัญญา แต่ก็ยังมีอุปสรรคทางด้านร่างกาย จากการสังเกตของผู้วิจัยเห็นว่าครูภูมิปัญญาเป็นผู้ที่มีอายุมากเช่น หลงหมี อายุ 79 ปี หลงพิศ อายุ 77 ปี หลงอยู่ อายุ 77 ปี เป็นต้น ส่วนผู้ที่มีความรู้ด้านเครื่องปั้นดินเผารุ่นใหม่มักจะเป็นกลุ่มที่นำความรู้วิชาการใหม่ๆ เข้ามาประยุกต์ในการทำเครื่องปั้นดินเผาในปัจจุบัน ซึ่งจะขาดทักษะและความชำนาญในการทำเครื่องปั้นดินเผาแบบดั้งเดิม ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น เทศบาลควรจะได้ดำเนินการถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ของครูภูมิปัญญาเหล่านี้ออกมาเป็นความรู้ที่ชัดแจ้ง ที่ให้คนรุ่นหลังสามารถศึกษาได้ ซึ่งการถ่ายทอดอาจจะเป็นไปแบบง่ายๆ ที่ชุมชนทำได้ในลักษณะดังนี้

1) ตั้งคณะทำงานขึ้นมาดำเนินการจัดการความรู้ กรรมการต้องทำหน้าที่วิเคราะห์ว่าความรู้ที่สำคัญของการทำเครื่องปั้นดินเผามีอะไรบ้างและใครคือผู้ชำนาญเรื่องนั้น

2) การถ่ายทอดความรู้ ความชำนาญจากครูภูมิปัญญา อาจใช้วิธีการง่ายๆ คือให้ครูภูมิปัญญาเหล่านั้นเล่าเรื่อง และมีการจดบันทึกความรู้

3) เมื่อรวบรวมความรู้ได้แล้ว นำมาจัดเป็นหมวดหมู่และนำไปอธิบายประกอบรูปภาพของจริง ทั้งกระบวนการทำหรือสวดลาย ประเภทของผลิตภัณฑ์ ความรู้เหล่านี้ อาจเก็บไว้ในรูปของสิ่งพิมพ์หรือฐานข้อมูลความรู้ ฐานข้อมูลผู้เชี่ยวชาญ ฐานข้อมูลเครื่องปั้นดินเผาแต่ละประเภท เป็นต้น

นอกจากวิธีการถ่ายทอดความรู้โดยการเล่าเรื่องหรือเล่าประสบการณ์แล้ว อาจจะต้องใช้วิธีการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างผู้รู้กับคนในชุมชนคือการให้บุคคลที่ต้องการเรียนรู้หรืออยากฝึกการเป็นช่างปั้น ช่างเผา หรือช่างทำสวดลายไปเรียนรู้ ฝึกหัดและทำงานร่วมกันกับครูภูมิปัญญาโดยตรง ซึ่งโดยวิธีนี้จะทำให้การถ่ายทอดเป็นความคงทนถาวร และช่างที่เรียนรู้เหล่านี้ อาจจะนำประสบการณ์ของตนเองมาบันทึกหรือทำคู่มือการทำงานก็เป็นการถ่ายทอดความรู้ จากความรู้ที่ฝังลึกมาเป็นความรู้ที่ชัดแจ้งได้ และในที่สุดแล้วเทศบาลอาจสามารถจัดเก็บความรู้ เหล่านี้ไว้ โดยสร้างเป็นแหล่งเรียนรู้เครื่องปั้นดินเผาของด่านเกวียนสำหรับให้คนรุ่นหลังได้ศึกษา เรียนรู้และนำไปต่อยอดความรู้ เพื่อการหารายได้เลี้ยงชีพต่อไปได้ นอกจากนี้หลักฐานความรู้ที่ เก็บไว้นี้ ในอนาคตหากมีปัญหาเรื่องลิขสิทธิ์ของทรัพย์สินทางปัญญา ก็สามารถใช้ฐานข้อมูล เหล่านี้เป็นหลักฐานยืนยันได้

4.1.3 การประยุกต์ใช้แนวทางในการพัฒนาสู่ชุมชนการเรียนรู้

1) จากประสบการณ์ของการพัฒนาของชุมชนด่านเกวียน จะเห็นได้ว่าในการพัฒนาชุมชนไปสู่ชุมชน การเรียนรู้มันไม่ได้เริ่มที่ตัวบุคคลหรือประชาชน แต่ต้องเริ่มจากการหาจุดสนใจร่วมกันของคนในชุมชน (Common Interest) ซึ่งจุดสนใจนั้นจะต้องมีผลกระทบอย่างเป็นรูปธรรมต่อชุมชนและตัวบุคคล ซึ่งผลกระทบเหล่านี้จะทำให้คนหันมาเรียนรู้หรือมาให้ความสนใจกับสิ่งนั้น ๆ เช่น กรณีของด่านเกวียนคือ ความรู้เรื่องเครื่องปั้นดินเผาและดินของด่านเกวียนเป็นสิ่งที่เปี่ยมคุณค่าหรือวัฒนธรรมที่ทำให้ประชาชนในด่านเกวียนสามารถใช้ทำมาหากินได้ ทำให้คนในชุมชนมีอาชีพ มีอยู่มีกิน รวมทั้งสามารถนำเครื่องปั้นดินเผาไปใช้สอยตามความพอใจ ดังนั้น คนทุกคนในชุมชนจึงหันมาสนใจที่จะเรียนรู้และสร้างความเชี่ยวชาญให้กับตนเอง ดังนั้นในการกำหนดแนวทางการพัฒนาชุมชนการเรียนรู้ จึงจำเป็นต้องวิเคราะห์หาความรู้ หรือจุดแข็งอื่น ๆ ที่คนในชุมชนมีความสนใจร่วมกันและประชาชนได้ประโยชน์จากความรู้หรือจุดแข็งนั้น

2) การสร้างผู้นำชุมชน ผลของการศึกษา จากกรณีของด่านเกวียนชี้ให้เห็นว่า ถึงแม้ว่าการพัฒนาเข้าสู่ชุมชนการเรียนรู้ของด่านเกวียน จะมีความรู้เป็นตัวตั้งให้คนอยากเรียนรู้หรือพัฒนาตนเอง โดยมีเป้าหมายอยู่ที่รายได้ แต่การพัฒนาที่ผ่านมาของด่านเกวียน องค์ประกอบสำคัญที่ทำให้ด่านเกวียนพัฒนาไปสู่ชุมชนการเรียนรู้อย่างมีทิศทางคือการมีผู้นำ (Leader) ที่ดี รักชุมชน ตระหนักรู้และเห็นความสำคัญของภูมิปัญญาชุมชน ถึงแม้ว่าจะมีการนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์กับชุมชน แต่ก็ยังต้องมีการพัฒนาและต่อยอดภูมิปัญญาให้คงอยู่เป็นมรดกของชุมชนต่อไป

ลักษณะของผู้นำเช่นนี้ปรากฏในชุมชนตำบลด่านเกวียนทั้งที่เป็นผู้นำอย่างไม่เป็นทางการหรือผู้นำตามธรรมชาติ และผู้นำที่เป็นทางการ เช่น นายกเทศมนตรี ซึ่งผู้นำตามธรรมชาติของชุมชนด่านเกวียนที่เกิดจากเป็นคนจากในชุมชน แต่สนใจเรียนรู้เรื่องเครื่องปั้นดินเผา พยายามคิดและพัฒนารูปแบบ (Model) ของเครื่องปั้นดินเผา จนมีการผลิตออกมาในรูปแบบผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ ไม่เพียงแต่คิดหรือทำเพื่อตนเองเท่านั้น แต่ต้องเปิดใจกว้างพร้อม

ที่จะถ่ายทอดให้คนในชุมชน มองภูมิปัญญาและความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้นมาเป็นของส่วนกลาง ผลิตภัณฑ์ ความรู้ของด้านเกี่ยวเนื่องไม่มีการจดลิขสิทธิ์ ทุกคนสามารถใช้ได้ร่วมกัน นำไปเป็นประโยชน์ในการทำมาหากิน เลี้ยงชีพได้

ในขณะที่ผู้นำที่เป็นทางการก็ต้องตระหนักถึงความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งถือว่าเป็นศักยภาพและจุดแข็งของชุมชน ซึ่งจะต้องนำมากำหนดเป็นทิศทางการพัฒนาชุมชนร่วมกับผู้นำตามธรรมชาติ ดังนั้นในส่วนการพัฒนาไปสู่ชุมชนการเรียนรู้นั้น จำเป็นต้องสร้างผู้นำขึ้นมาก่อน ซึ่งผู้นำนั้นต้องมีความรู้ ความเชี่ยวชาญในสิ่งที่เป็นความรู้ของชุมชนและการต่อยอดความรู้ ในทางเดียวกันก็ต้องใจกว้างพร้อมที่จะถ่ายทอดให้ผู้อื่น ซึ่งในกระบวนการจัดการความรู้เรียกว่าผู้นำความรู้ (Knowledge Leader) ซึ่งพร้อมจะสร้างงานความรู้ (Knowledge Worker) ขึ้นในชุมชน

3) ในประเด็นต่อมา ผู้รับผิดชอบในการพัฒนาต้องหากลไกในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน (Team Learning) ด้วยการสร้างบรรยากาศที่เอื้อต่อกัน โดยเน้นให้คนในชุมชนมีความรัก ความศรัทธาต่อตัวความรู้ของชุมชน รวมทั้งผู้นำต้องเข้ามามีบทบาทในการผลักดันให้คนในชุมชนเกิดการเรียนรู้ด้วยความเข้าใจ โดยการจัดกิจกรรม อาทิ การพาไปศึกษาดูงานนอกสถานที่ การเชิญผู้รู้ ผู้เชี่ยวชาญเข้ามาให้ความรู้กับคนในชุมชน การจัดประชุมเพื่อให้คนในชุมชนได้มีเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกัน รวมทั้งการกระตุ้นให้คนในชุมชนเกิดความรัก ความสามัคคี และสมานฉันท์ต่อกัน ยิ่งไปกว่านั้นคนในชุมชนต้องรักที่จะถ่ายทอดความรู้โดยไม่หวงวิชา

การสร้างกลไกการเรียนรู้ร่วมกัน จากผลวิจัยในกรณีของชุมชนด้านเกี่ยวเนื่องชี้ให้เห็นว่าโครงสร้างของชุมชน (Community Structure) มีผลต่อการพัฒนาชุมชนการเรียนรู้ จากการศึกษาโครงสร้างของชุมชนด้านเกี่ยวเนื่อง พบว่าชุมชนเป็นแบบเครือข่าย ส่วนใหญ่นามสกุลจะลงท้ายว่า “กระโถก” ซึ่งชุมชนแบบเครือญาตินั้น จะทำให้คนอยู่ร่วมกันแบบไม่มีเส้นแบ่ง ส่วนใหญ่จะมีความรัก เอื้ออาทรต่อกัน จึงไม่เป็นปัญหาในการถ่ายทอดความรู้ระหว่างกัน ไม่หวงความรู้และสอนงานกันได้ ความเป็นญาติพี่น้องจะทำให้คนอยู่ร่วมกันได้ดีแบบไม่มีเส้นแบ่ง ซึ่งเปรียบเสมือนองค์กรแนวราบ (Flat Organization) ซึ่งถือว่าเป็นองค์กรที่ดีที่สุดสำหรับการเรียนรู้ร่วมกัน นอกจากนี้จากผลการวิจัยยังชี้ให้เห็นว่าการเรียนรู้ของคนในชุมชนนั้น ส่วนใหญ่เป็นการเรียนรู้แบบไม่เป็นทางการ เป็นการเรียนจากการปฏิบัติงานจริง มีผู้รู้คอยชี้แนะ ดิชมผลงานให้เมื่อฝึกฝนหลายปีเข้า ก็สามารถสร้างความเชี่ยวชาญได้

ดังนั้นการสร้างกลไกการเรียนรู้ร่วมกันในชุมชน อาจต้องดำเนินการผ่านกิจกรรมที่เป็นการปฏิบัติมากกว่าการเรียนรู้แบบเป็นทางการ โดยอาจจะต้องให้เรียนรู้ โดยการทำงานกิจกรรมร่วมกันเป็นกลุ่ม และในกิจกรรมนั้นต้องให้ผู้เรียนได้ประโยชน์จากกิจกรรมนั้นด้วย เช่น กิจกรรมกลุ่มทอผ้าหรือสร้างกิจกรรมกลุ่มเครื่องปั้นดินเผาบางประเภท

นอกจากนี้อาจจะต้องสร้างกลไกการเรียนรู้ในลักษณะของเครือข่าย เช่น เป็นเครือข่ายของผู้ที่มีโอกาสพูดคุยกัน ทำกิจกรรมร่วมกันและวางแผนกิจกรรมการเรียนรู้ของชุมชนร่วมกัน และโยกกิจกรรมเข้าโรงงานหรือสถานที่ปฏิบัติการเช่น ห้างร้านต่าง ๆ ที่ทำให้คนรู้สึกว่าการเรียนแล้วจะได้ประโยชน์

ข้อพึงระวังในการพัฒนาชุมชนในลักษณะที่เอาความรู้ หรือวัฒนธรรม ประเพณี หรือบริบทของชุมชนเป็นตัวตั้งในการพัฒนานั้น หน่วยงานต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานภาครัฐหรือเอกชนที่จะเข้าร่วมในการพัฒนาชุมชนนั้น จะต้องเข้าใจธรรมชาติและศักยภาพของชุมชนให้ดี โดยหน่วยงานเหล่านี้ควรเข้ามาเรียนรู้ร่วมกับคนภายในชุมชน เพื่อจะได้เข้าใจ และเข้าถึงความต้องการของคนในชุมชนได้อย่างแท้จริง โดยไม่คิด ไปเองว่าความรู้ภายนอกหรือสิ่งที่เป็นเทคโนโลยีที่จะนำเข้ามาพัฒนานั้นเป็นสิ่งที่ตรงกับความต้องการหรือเป็นความจำเป็นของชุมชน เช่น ในชุมชนด้านเกรียนเคยมีหน่วยงานเข้ามาพัฒนาให้คนในชุมชนเปลี่ยนจากการใช้เตาเผาแบบเดิมที่ใช้ฟืนหรือถ่านมาเป็นเตาแก๊สแทน ซึ่งเตาแก๊สมีระดับไฟที่ไม่เหมือนการใช้เตาถ่านที่ใช้ฟืนเป็นตัวควบคุมไฟ เครื่องปั้นดินเผาจึงเกิดความเสียหาย อีกทั้งเตาแก๊สมีราคาแพงกว่าเตาเผาปกติ จากตัวอย่างดังกล่าวจะเห็นว่าการพัฒนาชุมชนนั้นต้องส่งเสริมช่วยเหลือให้ชุมชนได้พัฒนาตนเองตามศักยภาพและสิ่งแวดล้อมที่เป็นอยู่โดยมีหน่วยงานภาครัฐคอยประคับประคอง สนับสนุนให้ชุมชนสามารถพัฒนาตัวเองไปได้ ซึ่งวิธีการดังกล่าวนี้จะทำให้การพัฒนาชุมชนเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน

4.2 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

4.2.1 จากผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่ากระบวนการจัดการความรู้ สามารถใช้เป็นเครื่องมือในการอธิบาย การพัฒนาชุมชนการเรียนรู้ได้ สำหรับชุมชนด้านเกรียนถึงแม้ว่ามีความรู้อยู่มาก แต่ยังกระจัดกระจาย ยังไม่มีการจัดการให้เป็นระบบที่ดี ดังนั้นควรได้ศึกษาการจัดการความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นกรณีของด้านเกรียนซึ่งเป็นการศึกษาตั้งแต่กระบวนการรวบรวม จัดระบบความรู้ การเข้าถึง และการอนุรักษ์ภูมิปัญญา ผลจากการวิจัยจะได้รูปแบบของการจัดการความรู้ที่มีลักษณะสำคัญคือ สามารถที่จะติดตามความรู้ที่เกิดจากการต่อยอดภูมิปัญญาเดิมและสามารถต่อยอดและอนุรักษ์ภูมิปัญญาเหล่านี้ได้

4.2.2 ผลจากการวิจัยชี้ให้เห็นว่า ในการพัฒนาไปสู่ชุมชนการเรียนรู้ กระบวนการเรียนรู้ของคนในชุมชนเป็นสิ่งสำคัญ ที่สามารถสร้างความเชี่ยวชาญและต่อยอดความรู้ได้ ผลจากงานวิจัยจากกรณีของด้านเกรียนชี้ว่าการเรียนรู้มีหลายช่องทางและส่วนใหญ่จะเป็นการเรียนรู้แบบธรรมชาติ แต่งานวิจัยยังไม่ได้ชี้ชัดลงไปว่ากระบวนการเรียนรู้ ซึ่งประกอบด้วยวิธีการ กิจกรรม แหล่งเรียนรู้ เครื่องมือถ่ายทอดความรู้เป็นอย่างไร ดังนั้นงานวิจัยครั้งต่อไปควรศึกษากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนที่สามารถสร้างชุมชนการเรียนรู้ได้ รวมทั้งการสร้างวัฒนธรรม การเรียนรู้ของชุมชน

